

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Denisa Fraňková

Koncept populismu a analýza politiky Silvia Berlusconiho

Diplomová práce

Olomouc 2016

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Koncept populismu a analýza politiky Silvia Berlusconiho*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci 2016

.....

Denisa Fraňková

Tímto srdečně děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Petře Měšťánkové, Ph.D. za cenné rady, inspirativní připomínky a především za čas, který mi v průběhu vedení práce poskytla.

Velké dík patří mým rodičům a sestře, za jejich morální a finanční pomoc v průběhu studia.

Un ringraziamento particolare va al Prof.re Marconi che mi ha dedicato parte del proprio tempo e senza il suo aiuto questa tesi non esisterebbe.

Un ultimo ringraziamento alla mia amica Raffaella Cascavilla per essermi stata sempre vicina sia nei momenti difficili, sia nei momenti di gioia.

OBSAH

ÚVOD	5
DOSTUPNÁ ODBORNÁ LITERATURA A SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY ..	11
1. KONCEPT POPULISMU A JEHO PODSTATA	15
1.1 VÝVOJ POPULISMU A SOUČASNÉ POPULISTICKÉ STRANY V EVROPĚ	16
1.2 DEFINICE POPULISMU	20
1.3 POLITICKÉ PŘÍČINY VZESTUPU POPULISMU	28
1.4 POPULISMUS A JEHO VZTAH K DEMOKRACII	31
2. ITALIA POPULISTA	34
2.2 ITALSKÁ DEMOKRACIE V KRIZI: OD PARTITOKRACIE K TANGENTOPOLI	35
2.2.1 Stranický systém v období první republiky	35
2.2.2 Konec první republiky – krize systému politických stran	38
2.2.3 Anomálie italské demokracie na počátku 90. let	39
2.3 SILVIO BERLUSCONI	42
2.3.1 „Il Cavaliere“	43
2.3.2 Od podnikatele k politikovi	47
2.3.3 Forza Italia: od reklamy k politice	52
3. KONCEPT BERLUSCONISMU	55
3.1 POJETÍ BERLUSCONISMU	55
3.2 BERLUSCONISMUS JAKO POPULISMUS	56
3.2.1 Charismatický leadership	57
3.2.2 Averze vůči politickému establishmentu	59
3.3.3 Apel na lid	60
3.3.4 Přímá demokracie	61
3.3 BILANCE BERLUSCONISMU	63
ZÁVĚR	66
BIBLIOGRAFIE	69
ABSTRAKT	74
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV	75

Úvod

Již z názvu předkládané diplomové práce je patrné, že předmětem výzkumu je koncept pojmu populismu v současné Itálii a analýza politického stylu jedné z nejvýznamnější a zároveň nejkontroverznější postavy novodobé italské politické scény, Silvia Berlusconiho. Ačkoliv v době výběru tématu diplomové práce byly největší politické úspěchy tohoto italského mediálního magnáta dávno u konce a média opakovaně hovořila o jeho politickém úpadku, je Silvio Berlusconi stále politicky velmi aktivní. Navzdory pokročilému věku a silné konkurenci daleko mladších spolustraníků si udržuje pozici vůdce, který diktuje politický směr strany *Forza Italia*.¹

Volba tématu diplomové práce byla ovlivněna mým dlouholetým všeobecným zájmem o Itálii. Absolvování několika mnohaměsíčních studijních pobytů v Itálii v letech 2012-2015, primárně umožnilo seznámení se s italskou politickou a společenskou realitou, což bylo nezbytné pro pochopení mentality a myšlení tohoto jihoevropského národa. Bez znalosti italského prostředí a historie nelze pochopit, v čem tkví dlouholetý politický úspěch Silvia Berlusconiho, s jehož osobou je spojován v Itálii termín populismus a populist. Sekundárně se díky studijním pobytům naskytla možnost nastřádat množství, v našich knihovnách a na našem trhu prakticky nedostupné literatury a dalších pro práci významných poznatků.

Nepřehlédnutelným faktem při volbě tématu byla absence česky psané literatury zabývající se obdobným tématem. Z tohoto důvodu majoritní část použité literatury pro tuto práci tvoří italsky psané publikace. Četba a studium textů vychází z mé znalosti italského jazyka. Prakticky jedinou česky psanou publikací analyzující na případu Latinské Ameriky mimo jiné i koncept populismu, je kniha s názvem „*Que el pueblo mande*“², jejíž třetí kapitola s názvem *Populismus: idea, politický styl, či politická strategie* ukazuje rozmanité chápání konceptu populismu očima celé řady významných autorů zabývajících se fenoménem populismu. Druhou česky psanou publikací popisující jemně pejorativním způsobem osobu

---

¹ Překlad: „Vzhůru Itálie!“

² DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, BUBEN, Radek a NĚMEC, Jan. *„Que el pueblo mande!\": levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. 363s.

Silvia Berlusconiho spíše z životopisného hlediska, je kniha s názvem „*Silvio Berlusconi: politik, magnát a Casanova*.“³

Stěžejní roli při výběru tématu sehrál poslední studijní pobyt v italské Maceratě, který byl realizován v období let 2014/2015. V této době celému procesu utváření si ucelené představy o vymezení tématu práce a výzkumného rámce napomohla účast na přednášce o digitálních populismech a imagocracii⁴ vedená docentem sociologie Guerinem Nucciem Bovalinem. Následné osobní setkání pomohlo sjednotit prvotní úvahy nad tématem práce, které se zpočátku nedisciplinovaně ubíraly různými směry. Ze všeho nejdřív bylo nutné vymezit si přesnou oblast zkoumání fenoménu populismu. V rámci práce se proto zabývám pouze případem Itálie a osobou Silvia Berlusconiho, zejména v období jeho televizního prohlášení o vstupu do vysoké politiky v roce 1994. Itálie je označovaná za ráj populistů. Otázkou je, z jakého důvodu je fenomén populismu v italském politickém systému natolik úspěšný. Existují empiricky měřitelné příčiny, které podmiňují vznik a přežití populismu právě v Itálii? Jedná se o jeho postupnou infiltraci či náhlý vznik, nebo je to náhodný důsledek kolapsu vládnoucí politické třídy následkem korupčních skandálů na začátku 90. let minulého století? I tímto směrem se ubíraly úvahy nad tématem práce v průběhu zkoumání specifických rysů italské společnosti a jejího politického a stranického spektra.

Termín populismus slyšíme v médiích ve spojení s politikou nejčastěji v politických debatách. Slovo populismus se v posledních dvou dekadách v politické praxi stalo naprosto nadužívaným pojmem, negativním označením sloužící k diskvalifikaci politického soupeře. Ne vždy je však tento termín správně použit. Podstata populismu a to, jak je populismus chápán v akademické sféře, se velmi často neslučuje s interpretací tohoto pojmu v masmediální komunikaci. Termín populismus je sám o sobě termínem neutrálním, je obrazem svých aktérů, kteří se liší ve způsobu jeho užití, ve sledovaném cíli či intenzitě, se kterou populismus používají. Profesor politologie Paul Taggart napsal, že populismus: „*Slouží*

---

³ VYHNÁLKOVÁ, Tereza a SCHWARZENBERG, Karel. *Silvio Berlusconi: politik, magnát a Casanova: (+ rozhovor s Karlem Schwarzenbergem)*. Řitka: Čas, 2013. 205 s.

⁴ Bovalino se domnívá, že *imagocrazia* je poslední fází, kterou společnost prochází po krizi světových ideologií. Uzavírá fázi *videocrazia* a *comunicrazia*. Videocrazii vysvětluje jako politiku spojenou s masmédií. Za jejího největšího představitele považuje Silvia Berlusconiho. Comunicrazii naopak spojuje s Renzím a Grillem, je podle něj více personalizována, díky osobním profilům na internetové síti, kde je prakticky každý konzumentem a producentem určité zprávy. Nakonec vše uzavírá *imagocrazia*, pro kterou je zevnějšek skutečná hloubka věci. Ztrácí se podstata obsahu věci, vše je otázkou média a imaginárnosti. Ve spojitosti s tématem práce lze *imagocrazii* chápat jako „vládu obrazu“ v politice, kde komunikace mezi občany a politiky probíhá mediálně prostřednictvím obrazu, následně není možné odlišit realitu od fikce. Více k tématu *imagocrazia*: SCIANCA, Adriano. *Il sociologo Bovalino: Il terrorismo dell'Isis? È come l'Isola dei famosi. Siamo all'imagocrazia* [online]. intelligonews.it, 4. února 2015 [cit. 18. dubna 2016]. Dostupné na: <http://www.intelligonews.it/articoli/4-febbraio-2015/22507/il-sociologo-bovalino-il-terrorismo-dell-isis-e-come-l-isola-dei-famosi-siamo-all-imagocrazia>.

mnoha pánům a paním. V různých momentech a na různých místech byl hybatelem změn, byl silou proti změnám, výtvořem progresivní levicové politiky, útočištěm umírněné obrany statusu quo a stoupencem extrémní pravice.“⁵

Populismus není novým termínem, ačkoliv ve svých počátcích byl chápán rozdílněji, než je tomu dnes. Byl nástrojem progresistů i reakcionářů, demokratů i autokratů, pravice i levice. V 19. století ruské populistické hnutí „*narodničestvo*“ reprezentovalo třídní boj proti nevolnictví rolníků a tyranii carské autokracie. Ve stejné době americké agrární populistické hnutí „*People`s Party*“ představovalo anti-elitářský apel vůči zkorumpované politické třídě. Postupně se začal koncept populismu geograficky i povahově rozšiřovat do států Latinské Ameriky a později i do Evropy, kde se populistické politické strany stávaly stále častěji součástí stranických systémů, zejména pak po druhé světové válce. Zvyšující se intenzita populismu v západoevropských demokraciích, ať už jako vítaného, nebo nepohodlného hosta, přinutila celou řadu významných autorů zabývat se také vztahem mezi demokracií a populismem.

Akademické pokusy charakterizovat fenomén populismu se poprvé objevily v 50. letech minulého století ve Spojených státech a pokračují dodnes. Definovat populismus je snad tím nejtěžším úkolem při jeho studiu. Je až nemožné vytvořit univerzální definici populismu, protože v každé společnosti je populismus chápán jinak, stejně jako je odlišně chápán národ. Jak napsal Paul Taggart „*Populismu má esenciální vlastnost chameleóna, v tom smyslu, že na sebe dokáže vzít barvu prostředí, ve kterém se projevuje.*“⁶ Jediným společným jmenovatelem všech forem populismu ve všech definičních formách je lid, lidová suverenita a důraz na ni.

V tomto ohledu se stala Itálie specifickým případem reprezentace širokého spektra populistické mentality. Od poválečného období vznikla v Itálii řada více či méně významných populistických hnutí, politicky reprezentující levici, střed i pravici v různých formách, spjatých se jmény jako Pietro Nenni, Guglielmo Giannini, Achille Lauro, Leoluca Orlando, Antonio Di Pietro. Stručně řečeno se v Itálii naplno projevil „chameleonský“ znak populismu.

Do skutečného středu pozornosti se populismus v Itálii dostává až na počátku 90. let 20. století, kdy vedle sebe na jednom pomyslném politickém hřišti stojí dvě silné osobnosti Silvio Berlusconi a Umberto Bossi. Oba jmenovaní představují charismatické leadery populistických stran, ale jen Berlusconi má na své straně výhodu vlastnictví mediálního impéria, jenž mu napomohla stát se populistou „*sui generis*“. Jedinečnost jeho politického

---

⁵ TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 23. Pozn.: překlad autorky.

⁶ Tamtéž, s. 15.

stylu, jeho způsob vystupování vůči veřejnosti a mnohé další prvky charakteristické pro dokreslení jeho osobnosti dostala své označení – neologismus v italském jazyce „*berlusconismus*“. Sociální a politický fenomén označovaný v pozitivním i negativním slova smyslu za anomálii. Anomálie vyvracející tvrzení některých autorů,⁷ že existence populismu je záležitostí krátkodobou.

Hlavním cílem diplomové práce je zodpovědět následující výzkumnou otázku: „*Je možné považovat Silvia Berlusconiho a jeho politický styl za představitele populismu?*“ V návaznosti na výzkumnou otázku je stanovena hypotéza, že Silvio Berlusconi je jednoznačně populistickým politikem, neboť v zásadě splňuje všechny znaky populistického politika. K zodpovězení výzkumné otázky práce dospěje na základě studia znaků politického populismu z perspektivy mnoha autorů zkoumající fenomén populismus. Vzhledem k tomu, že práce aplikuje metodologii případové studie je tematicky i časově ohraničena, tím poskytuje podrobnější analýzu daného případu. Navíc jsou zkoumány možné znaky politického stylu Silvia Berlusconiho, které se vymykají a zároveň přinášejí „*něco navíc*“ do konceptu populismu, což jej činí ve spojení s osobou Silvia Berlusconiho naprosto výjimečným a originálním.

Diplomová práce je rozčleněna do tří na sebe logicky navazujících kapitol. V rámci metodiky práce byl nejprve v první kapitole definován teoretický rámec, jenž se zabývá konceptem populismu a jeho podstatou, zkoumá na základě dostupných poznatků výchozí definici populismu. Prostřednictvím důkladné analýzy jednotlivých textů autorů zabývajících se podstatou populismu a jeho charakteristických znaků v jeho různých podobách, se práce pokusí shrnout definiční znaky populismu. „*Tyto definiční znaky vytvoří ideální typ definice, která se ovšem nikdy přesně nepřizpůsobí na konkrétní případ, ale pokud ji zobecníme, pomůže nám pochopit specifičnost každého jednotlivého případu.*“⁸ Podstatou práce tedy je vymežit pojem populismu prostřednictvím rozboru definičních znaků populismu jednotlivých autorů a jejich následného vlastního zobecnění. Práce se zaměří zejména na politickou podobu populismu a pokusí se zjistit, zda některé z jeho definičních prvků mohou být aplikovány na případ Itálie a politiku Silvia Berlusconiho.

První kapitola je důležitá pro pochopení problematičnosti definování zkoumaného fenoménu, který nabízí poměrně širokou oblast bádání, kdy se stále více empirických případů

---

⁷ TAGGART, Paul. Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, roč. 9, č. 3. s. 269-288. Převzato z: DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, BUBEN, Radek a NĚMEC, Jan. *¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. s 146.

⁸ TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 12. Pozn.: překlad autorky.

zahrnuje pod teoretický koncept populismu. Bude se věnovat i složitému vztahu populismu a demokracie. Mezi autory panuje rozdílné vnímání mezi oběma složkami. Obecně převládá názor, že populismus je negativním a nedemokratickým prvkem v demokracii. Nicméně problematice demokratičnosti či nedemokratičnosti populismu se práce zabývat nebude. Stěžejním východiskem první kapitoly jsou teoretické definice populismu, které umožňují následné vlastní vymezení populismu, a to relevantním způsobem k danému tématu práce, aplikovatelné na politiku Silvia Berlusconiho. Vlastní syntéze popřípadě příklon k některému již existujícímu konceptu a autorovi napomohou lépe identifikovat případné znaky populismu v politice Silvia Berlusconiho.

Druhá kapitola mimo jiné přiblíží nástup Silvia Berlusconiho do vysoké politiky. Do „hry“⁹ se podle svých slov zapojil jen dočasně a to v roce 1994, aby zachránil Itálii před předpokládanými volebními úspěchy komunistické strany „*Il Partito Comunista Italiano - PCI*“, která jako jediná politická strana „přežila“ rozsáhlou korupční kauzu ve vysokých politických kruzích (*Tangentopoli*). Berlusconi pohotově sestavil koalici ze dvou nepřítelů úspěšných politických stran, Italského sociálního hnutí „*Movimento Sociale Italiano – MSI*“ později přejmenované na Národní Alianci „*Alleanza Nazionale – AN*“ a Ligy Severu „*Lega Nord - LN*“. Nová koalice s přehledem zvítězila v parlamentních volbách se ziskem 46,1 %.¹⁰ Silvio Berlusconi zůstal v čele italské politiky po dvě dekády a zvítězil ve třech parlamentních volbách, to vše bez jakékoliv dřívější politické zkušenosti. Od jeho prvních voleb 27. března 1994, kdy se stal předsedou italské vlády, byl po dalších 17,5 let až do pádu jeho vlády 12. listopadu 2011 konstantně v pozici premiéra nebo leadera opozice. V průběhu tohoto období byl schopen využívat svého mocenského postavení k rozšiřování a upevňování své finanční a mediální moci.¹¹

V případě verifikace hypotézy je součástí textu druhé kapitoly i zamyšlení se nad příčinami vzniku Berlusconiho populismu v Itálii. K tomu je nezbytné přiblížit si politickou i společenskou situaci ovlivněnou skandálem *Tangentopoli* a následným zřícením téměř celého italského stranického systému na počátku 90. let 20. století. Všechny tyto události připravily půdu pro následný politický úspěch Silvia Berlusconiho. V poslední části druhé kapitoly se práce zaměří na vylíčení osobnosti Silvia Berlusconiho, respektive toho jak sám sebe prezentoval, čím a jak si získal širokou voličskou základnu. Současně se práce věnuje jeho

---

⁹ V italštině ve spojení s počátkem vstupu S. Berlusconiho do politiky používá spojení „*scendere in campo*“ – „*sestoupit na hřiště*“.

¹⁰ ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Populist in Power*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge studies in extremism and democracy, 2015, s. 18.

¹¹ Tamtéž s. 17.

podnikatelským aktivitám, s čímž je bezprostředně spjaté založení středopravicové strany nového typu *Forza Italia*, označované jako „*il partito-azienda*“ (*strana-podnik*).¹² Zkoumání teoretických východisek pro ověření prvotní hypotézy současně přináší možnost zabývat se vztahem mezi ním a stranou *Forza Italia*, konkrétněji jeho postavením ve straně a s tím související eventuální schopnost strany jej kontrolovat.

Třetí kapitola aplikuje koncept populismu na osobu Silvia Berlusconiho, dochází k ověřování znaků populismus a jejich konkretizaci, jinými slovy, kde a prostřednictvím jakých komunikačních prostředků se Silvio Berlusconi projevuje jako populist. Ve většině případů, zejména tedy v počátcích politické kariéry se jedná o televizní projevy, veřejná vystoupení na celostátních kongresech strany, později také projevy na sociálních sítích, ale i vlastní publikační činnost.¹³ Tato kapitola dále podrobněji vykresluje koncept „*berlusconismu*“ jako populismu. Termín se používá pro označení podnikatelského ducha, způsobu myšlení, jednání, i politického chování. Prostředkem pro jeho šíření se stala televize, médium, kterého Berlusconi dokázal dokonale využít nebo zneužít. V závěru kapitoly dojde k zamyšlení se nad tím, co a v jaké formě zbylo z berlusconismu, zda se některé charakteristické prvky tohoto fenoménu, v jakékoliv podobě přetransformovaly a nadále přežívají v italské politice.

Druhá a třetí kapitola jsou klíčové pro verifikaci výše stanovené hypotézy. Způsob jejího ověření se nachází ve sledování znaků populismus zejména v politických diskurzech, prohlášeních, volebních programech, vztahu ke straně potažmo ve vystupování a samotném biografickém profilu Silvia Berlusconiho jako mediálního a editorského magnáta a jednoho z nejbohatších občanů Itálie.¹⁴

Závěr práce shrne výstupy z jednotlivých kapitol, na jejichž základě bude zodpovězena výzkumná otázka, tj. zda je možné považovat Silvia Berlusconiho za populistu. Vzhledem k nastíněným charakteristickým prvkům populismu vymezených v jednotlivých definicích populismu a jejich následné ztotožnění se s prvky v politickém projevu a chování Silvia Berlusconiho, dojde současně k ověření hypotézy. Práce nepředpokládá, že dojde ke stoprocentní shodě všech populistických znaků, proto uvede, v čem je pojetí Berlusconiho populismu výjimečné a co konceptu přinesl navíc. Vedlejším záměrem diplomové práce je

---

¹² STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 8.

¹³ Pro účely práce uvádím jednu z mnoha knih Silvia Berlusconiho: „*L'Italia che ho in mente*“ (*Itálie, kterou mám na mysli*). Kniha představuje Berlusconiho pojetí Itálie a italské politiky. Publikace je psaná formou prepisu mnoha Berlusconiho populistických volebních projevů nashromážděných od počátku politické kariéry v roce 1994 až do okamžiku před volbami v roce 2001.

¹⁴ Podle amerického časopisu Forbes dosáhlo v roce 2015 jmění Silvia Berlusconiho a jeho rodiny 6,2 miliard amerických dolarů. Zaujímá tak v pořadí 5. místo mezi nejbohatšími osobnostmi Itálie.

srozumitelné pojetí jednotlivých klasifikací populismu a jejich definičních znaků, které se identifikují na případu Itálie.

Zvolená metoda práce

Metodologie práce je orientovaná s ohledem na hlavní cíl práce, tj. zodpovězení výzkumné otázky a verifikace či negace položené hypotézy. Jedná se o aplikaci kombinace analytické a komparativní metody na případové studii. Konkrétně je srovnávací metoda použita v první teoretické kapitole, kde jsou porovnány jednotlivé definiční přístupy k populismu. Všechny tři kapitoly jsou vypracovány na základě obsahové analýzy odborných článků, publikací, tisku, filmových a dokumentárních materiálů. Mezi významné primární zdroje, na nichž je postavena zejména druhá a třetí kapitola, jsou politické projevy Silvia Berlusconiho. Ve druhé a třetí kapitole dojde k aplikaci zjištěných teoretických poznatků z první kapitoly a zodpovězení položené výzkumné otázky. Vzhledem k zařazení tématu diplomové práce jsou analyzovány zdroje spadající do oblasti politologie, sociologie, mediálních studií. Samotné zkoumání je založeno na rozsáhlé rešerši zahraniční odborné literatury dostupné k dané problematice.

Dostupná odborná literatura a současný stav problematiky

Zájem o populismus se v evropském kontextu v posledních dvou dekadách zvýšil z důvodu jeho zesilující pozice kontroverzního „hráče“ v oblasti politické vědy. V kontextu západoevropských demokracií hovoříme o tzv. znovuoobjevení populismu a vzniku nových populistických stran, které se staly součástí západoevropských stranických politických systémů. Populismus se významně v posledních letech rozšířil podpořen nespokojeností veřejnosti vůči spektru tradičních politických stran. Ostatně jsou toho důkazem i poslední volby do Evropského parlamentu v roce 2014, které přinesly úspěch některým populistickým stranám.¹⁵ S nadsázkou by se dalo říci, že se populismus stal populárním vzhledem k tomu, že je mu věnována velká pozornost na vědecké i mediální úrovni.

---

¹⁵ Např.: francouzská Národní fronta vedená Marine Le Pen, britský UKIP Nigela Farage, nizozemská Strana pro svobodu založená Geertem Wildersem, dánský Folkeparti založený Kristianem T. Dahlem

Odborná literatura se problematice populismu věnuje poměrně podrobně a obsáhle. Jak poznamenal Marco Tarchi, koncept populismu není ničím novým.¹⁶ Nepojmenovaný byl přítomen v různých „odstínech“ v průběhu historie občanské společnosti. Název se zrodil na konci 19. století v carském Rusku a přes Severní a Jižní Ameriku doputoval až do Evropy 20. století. V každém jednotlivém případě se populismus objevil v jiné podobě. Projevil se v demokratických, ale i autoritářských režimech, v rámci politických stran i hnutí anebo v samotné osobě charismatického leadera. Populismus mění svůj obsah v závislosti na tom, proti jakému establishmentu se mobilizuje. Nejčastěji má tendenci stavět se proti idejím, institucím a praktikám zastupitelské politiky. Často je viděn jako nedemokratický fenomén degradující demokracii.¹⁷

Jednotliví autoři k populismu přistupují poměrně odlišně kvůli jeho konceptuální šířce. Pojítkem všech se stala snaha najít jasnou výchozí definici tohoto fenoménu. První takový pokus se uskutečnil v roce 1968, kdy Ghita Ionescu a Ernest Gellner uspořádali v *London School of Economics*, za účasti dalších významných osobností zabývajících se případy populismu, vůbec první schůzku za účelem vytvořit charakteristické prvky a obecnou definici populismu na případech Latinské Ameriky, Severní Ameriky, Ruska a Afriky. Byl to pokus osvětlit principiální aspekty konceptu, který se v průběhu 19. a 20. století stal fundamentálním v utváření politického vědomí.¹⁸ Výsledky konference byly publikovány v knize s názvem *Populism: its meanings and national characteristics*, která se stala mezníkem analýzy konceptu populismu, neboť došlo k všeobecné shodě nad jeho určitými aspekty. Navzdory nadějím autorů se, bohužel, nepovedlo vytvořit universální definici. Nicméně názory přijaté na konferenci alespoň ukazují ambivalenci a nepolapitelný charakter tohoto fenoménu. Jestliže Donald MacRae hovoří o populismu jako o ideologii, Petr Wiles oponuje, že se jedná o politický syndrom nikoliv o doktrínu. Kenneth Minogue upřednostňuje pojetí populismu v rozměru politického hnutí a Augus Stewart vidí populismus jako produkt určitých sociálních situací.

V průběhu let pak jednotliví autoři navrhovali různé konceptualizace populismu, které promítli do svých děl. Jeden z nejvýznamnějších politických teoretiků, který se ve své práci téměř výhradně zabýval populismem, je Ernesto Laclau. Jeho poslední formulace pojetí

---

¹⁶ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. Bologna: Il mulino, 2014, s. 12.

¹⁷ YVES, Mény, YVES, Surel. *Populismo e democrazia*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2000. 312 s. Italský překlad z francouzského originálu: YVES, Mény, YVES, Surel. *Par le peuple, pour le peuple: le populisme et les démocraties*. Paris: Fayard, 2000, 326 p.

¹⁸ IONESCU, Ghița, GELLNER, Ernest. *Populism: its meanings and national characteristics*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1969, s. 5.

fenoménu populismus je založena na partikulární logice artikulace.¹⁹ Naopak Torquato di Tella, odborník na latinsko-americké populismy, pojímá populismus jako politické hnutí založené na mobilizaci zatím neautonomně organizovaného občanského sektoru, v jehož čele stojí střední a vyšší společenská třída, přičemž všechny spojuje vedení charismatického leadera. V osmdesátých letech 20. století vstupuje do debaty o populismu britská politická teoretička Margaret Canovan, která konstatuje, že není možné redukovat všechny případy populismu do jediné definice.²⁰ Ve své studii se naopak zaměřuje na typologii populismu, rozlišuje dvě velké skupiny – agrární populismus a politický populismus. Mezi nejvýznamnější autory nového tisíciletí, kteří přispěli k vyvrácení debaty o populismu a jeho vztahu k demokracii, patří Yves Mény a Yves Surel. Populismus jako „nemoc“ zastupitelských demokracií konstatuje britský profesor Paul Taggart. Guy Hermet provádí historickou analýzu populismu a Pierre-André Taguieff považuje populismus za politický styl. Cas Mudde se zaměřuje ve svých studiích na politický extremismus a populismus v Evropě.

Do povědomí Itálie vstoupilo slovo populismus 3. prosince 1921 na základě článku Pietra Gobettiho v novinách *L'Ordine Nuovo*.²¹ Nicméně až v devadesátých letech 20. století dosáhla italská vědecká produkce významnějších výsledků, jak z hlediska obecné teorie, tak empirické analýzy. Mezi první autory tohoto období patří esejista Ludovico Incisa di Camerana a Pietro Bongiovanni. Cenné pro oblast zkoumaného fenoménu jsou práce emeritního profesora politologie Marca Tarchiho, který se velmi podrobně a dlouhodobě věnuje populismu v Itálii. Druhé rozšířené vydání jeho knihy s názvem *„Italia populista dal qualunquismo a Beppe Grillo“*²² vypovídá o hlubokých kořenech fenoménu populismu v Itálii a snaží se vysvětlit důvody, proč se tento pojem s negativní konotací stal součástí demokratických režimů. Stejně jako v loňském roce (2015) vydaná publikace docenta sociologie Roberta Bircia s názvem *„Il populismo nella politica italiana da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi“*,²³ ve které prostřednictvím analýzy čtyř konkrétních příkladů italského populismu, včetně tzv. *„telepopulismus“* Silvia Berlusconiho, dochází k vysvětlení příčin vzniku a rozvoje politického populismu v Itálii. Obě výše uvedené publikace, jak Marca Tarchiho, tak Roberta Bircia se stanou výchozími materiály při psaní předkládané

---

¹⁹ LACLAU, Ernesto. *„Emancipace a radikální demokracie.“* 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 179-195.

²⁰ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, BUBEN, Radek a NĚMEC, Jan. *„Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe.“* Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. s. 139.

²¹ BONGIOVANNI, Bruno. *Populismo* [online]. treccani.it, [cit. 14. února 2016]. Dostupné na: [http://www.treccani.it/enciclopedia/populismo_\(Enciclopedia_delle_sienze_sociali\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/populismo_(Enciclopedia_delle_sienze_sociali)/>).

²² Český překlad: Itálie populista od politické apatie k Beppe Grilovi.

²³ Český překlad: Populismus v italské politice od Bossiho k Berlusconiho, od Grilla k Renziho.

diplomové práce. Mezi další autory zabývající se italským populismem patří Loris Zanatta nebo Nicola Tranfaglia.

Kromě výše uvedených autorů převážně akademických titulů, kteří nahlíží na problematiku populismu z analytického úhlu pohledu, má zásadní hodnotový přínos pro zkoumanou oblast samotný zdroj populismu. V souvislosti s tématem předkládané případové studie, je v kontextu populismu velice významná publikace s názvem *L'Italia che ho in mente*, jejímž autorem je Silvio Berlusconi. Jedná se o sbírku autentických tematicky i časově rozdělených veřejných projevů Silvia Berlusconiho z let 1994 až 2000, v nichž v dobrém i ve zlém popisuje část italské historie, tj. důvody, které ho vedly ke vstupu do politiky, linie politického vedení strany a hodnoty, na nichž je jeho politika postavena od počátku svého politického působení. Právě tato publikace se stane stěžejním zdrojem pro analýzu populistických projevů Silvia Berlusconiho v předkládané práci.

Mezi velmi přínosné publikace, které se věnují specifickému případu Itálie a osobě Silvia Berlusconiho, jako představitele postmoderního populisty patří kniha britského historika Geoffa Andrewse „*Not a normal country. Italy after Berlusconi*“. Dále se mezi autory, kteří píšou o fenoménu *berlusconismu* v italské politice, řadí Pier Ignazi a jeho kniha s názvem „*Vent'anni dopo. La parabola del berlusconismo*“,²⁴ v níž autor zkoumá původ a téměř dvacetiletý politický vývoj fenoménu, jenž zanechal tak hlubokou stopu v italském politickém systému. Obdobně se politické podstatě a úspěchu fenoménu *berlusconismu* snaží porozumět Giovanni Orsina v knize „*Il berlusconismo nella storia d'Italia*“.²⁵ Nepřehlédnutelnou prací o životě Silvia Berlusconiho je kniha Alexandra Stilla „*Citizen Berlusconi. Il cavaliere miracolo. La vita, le imprese, la politica*“.²⁶ Přestože se jedná o životopisnou publikaci, Still zasazuje jednotlivé důležité momenty z života Berlusconiho do společensko-politického prostředí, čímž napomáhá porozumět jeho podnikatelskému, politickému respektive populistickému úspěchu v širším kontextu.

---

²⁴ Český překlad: 20 let poté. Parabola berlusconismu.

²⁵ Český překlad: Berlusconismus v historii Itálie.

²⁶ Český překlad: Občan Berlusconi. Zázračný rytíř. Život, podnikání, politika.

1. Koncept populismu a jeho podstata

„Je to téměř klišé začít psát o populismu a přitom lamentovat nad nedostatkem jasnosti konceptu a zpochybňovat jeho užitečnost pro politickou analýzu.“ (Francisco Panizza)

Populismus je jeden z nejkontroverznějších a nejméně jasných pojmů používaných v sociálních a politických vědách.²⁷ Navzdory definiční vágnosti poukazuje na význam politické a ideologické reality, ke které se vztahuje. Nejčastěji bývá chápán jako součást popisu politických stran a hnutí, ve skutečnosti je jeho aplikace daleko širší. V očích laické veřejnosti je populismus vnímán jako negativní jev doprovázející politickou scénu, jako označení pro oportunistickou politiku s jediným cílem, naklonit si na svou stranu co nejvíce potenciálních voličů prostřednictvím mnohdy planých předvolebních slibů namísto hledání efektivního řešení daného problému. Političtí představitelé velmi často a snad i s oblibou používají nálepku „populista“ s úmyslem dehonestovat politického soupeře. V moderní politice se populismus stal pejorativním označením degradující někdy až korumpující smysl pro slušnou politiku, čímž se někteří političtí aktéři snaží vyloučit své politické nepřátele z rovnocenné politické debaty. Tento pohled na populismus je spíše intuitivní a emocionálně zabarvený, a tudíž velmi problematický pro teoretické uchopení v akademickém prostředí.

I přes zvyšující se frekvenci užívání pojmu populismus se mu stále nedostává odpovídající definice.²⁸ Všechny akademické studie o populismu spojuje frustrace z nemožnosti přesného definování populismu. Snahy různých autorů o konceptuální uchopení populismu, zachycení jeho podstaty a vytvoření nejlépe jedné universální definice aplikovatelné na všechny případy, narážejí na mnohotvárnost fenoménu a problematiku jeho výskytu ve zcela odlišných prostředích. Populismus není geograficky, kulturně ani sociálně limitován, což značně přispívá k jeho ambivalenci.

Podle Paula Taggarta je populismus natolik neobvyklý koncept s principiálně neurčitou povahou, který pro svou konceptuální „kluzkost“ nedovolí pevné uchopení. Chybí mu rysy, které by ho učinily jasnějším.²⁹ Beze sporu je to dáno tím, že populismus je svázán s prostředím, ve kterém se nachází. Formuje se do atributů daného kontextu, je tedy de facto

---

²⁷ SKOLKAY, Andrej. *Populism in Central Eastern Europe*. In: Thinking Fundamentals, IWM Junior Visiting Fellows Conferences. Vienna: 2000, roč. 9, s. 1.

²⁸ Tamtéž, s. 1.

²⁹ TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 9.

kontextově podmíněn³⁰, což utváří jeho heterogenní charakter, který je z velké části zapříčiněn právě studiem populismu na různých případech.

První pokusy identifikovat, zda populismus reprezentuje samostatnou ideologii, politické hnutí, politický styl nebo dokonce mentalitu vyplývající z určité sociální situace, se objevily již v roce 1969³¹ a přetrvávají dodnes. Přestože nepanuje mezi odborníky shoda o všeobecně použitelné definici populismu, vyskytl se napříč studii jednotlivých případů určitý komplexní profil populismu. Například se řada autorů shodla, že populismus je vztah mezi „*elitou*“ a „*lidem*“³² ve smyslu toho, že populismus apeluje na lid, aby se postavil proti zkorumpované vládní třídě. Mnozí autoři se dále shodují, že jeho vznik je reakcí na určitou společenskou krizi plynoucí ze socioekonomické nebo institucionální nerovnováhy. Kromě důležitosti postavení lidu a nepřátelství vůči vládnoucímu establishmentu se populismus kriticky staví k liberální a reprezentativní formě demokracie a naopak favorizuje přímou formu demokracie. Pochopení vztahu populismu a demokracie představuje empiricky nesnadný úkol, který doprovází téměř všechny autory. Dalšími společnými jmenovateli populismu napříč odbornými texty je vysoká míra nacionalismu a ideologická nesourodost spjatá s širokým záběrem populismu v rámci politického spektra. Přestože se v současné evropské politice populismus nejvíce projevuje na pravé straně politického spektra, automaticky to neznamena, že je populismus doménou pouze pravicových stran. Naopak populistické politické strany, jejichž společný rys je vymezení se vůči dosavadnímu vývoji politického systému, jeho institucím a představitelům, se mohou objevit i ve středu nebo v levé části stranického spektra. Politologie pro politické strany tohoto typu používá označení „*anti-political establishment parties*“³³ dále jen „*APE parties*“.

1.1 Vývoj populismu a současné populistické strany v Evropě

Populismus byl zpočátku chápán jako mobilizace určité sociální skupiny obyvatel, která nebyla schopná reagovat na společenské a politické změny zapříčiněné zejména modernizací a industrializací. V tomto případě je možné vnímat populismus jako napětí vyvolané odlišným vývojem mezi různými sektory, nejpatrněji je nerovnováha viděna na linii

---

³⁰ TAGGART, Paul. Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, 2004, roč. 9, č. 3, s. 275.

³¹ IONESCU, Ghița, GELLNER, Ernest. *Populism: its meanings and national characteristics*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1969, 263 s.

³² MUDDE, Cast. The Populist Zeitgeist. *Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 542-543.

³³ ABEDI, Amir. *Anti-political establishment parties: a comparative analysis*. 1. vyd. London: Routledge, 2004. s. 2.

mezi vyspělejší metropolí a po všech stránkách zaostalejší periferií.³⁴ Prvotní studie o populismu vnímají fenomén v podobě politických hnutí a jejich vznik jako reakci na nežádoucí ekonomický a politický vývoj spojený s modernizací. Populistická hnutí se v této fázi obracejí na společenské vrstvy, aby je zmobilizovaly ve formě politické síly. Lid představuje pro populisty prostředek a hybnou sílu pro změnu *statusu quo*. Silný apel na lid a jeho ztotožnění se s národem dávají populismu nacionalistické rysy, proto je populismus velmi často ideologicky spojován s nacionalismem.³⁵ V některých případech za nositele populismu byla považována hnutí, která se snažila prostřednictvím revoluce odstranit původní státoprávní uspořádání ve prospěch lidu.³⁶ Typickým příkladem bylo populistické hnutí *Národnici* v předrevolučním Rusku. *Národnici* byli radikální intelektuálové, většinou studenti podporovaní ruskou inteligencí, kteří si idealizovali venkov a věřili ve vybudování nové socialistické společnosti prostřednictvím organizované revoluce rolníků utlačovaných carským režimem. Pokusy o mobilizaci nebyly úspěšné z důvodu absolutní nedůvěry v očích rolníků, která byla způsobena odlišným sociálním a kulturním původem - *Národnici* neměli rolnický původ.

Ruský populismus ovlivnil řadu populistických hnutí agrárního typu, která vznikala ve střední a východní Evropě po 1. světové válce. První agrární strany se formovaly v Polsku, Československu, Jugoslávii, Bulharsku a Rumunsku jako opozice modernímu kapitalismu a socialismu, s vizí demokratické společnosti založené na malém rodinném vlastnictví, spolupráci a respektu k tradičním venkovským hodnotám.³⁷

Jiným příkladem výše aplikovatelných charakteristik z prvních studií o populismus je americká *People's Party* z konce 19. století. Americký populismus na rozdíl od ruského byl hnutím farmářů *par excellence*. Jejich stoupenci nepocházeli z řad vzdělavců, nýbrž z farmářských komunit, oni sami byli mobilizující se masou bojující proti celému systému státní mašinerie.

V průběhu meziválečného období se spíše než termín populistický používalo označení „lidový“ ve spojení s politickými stranami či hnutími. Například italský politik, žurnalista a filozof Antonio Gramsci ve svém díle *Dopisy z vězení „Lettere dal carcere“* napsané v

---

³⁴ STEWARD, Angus. *The social roots*. In: IONESCU, Ghița, GELLNER, Ernest. *Populism: its meanings and national characteristics*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1969, s. 180.

³⁵ Tamtéž s. 183.

³⁶ YVES, Mény, YVES, Surel. *Populismo e democrazia*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2000. s. 183. Italský překlad z francouzského originálu: YVES, Mény, YVES, Surel. *Par le peuple, pour le peuple: le populisme et les démocraties*. Paris: Fayard, 2000, 326 p.

³⁷ CANOVAN, Margaret. *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1981, s. 112-123.

průběhu let 1926-1937 pojmenovává myšlenkový a ideologický směr italské Lidové strany „*Partito popolare Italiano*“ založené v roce 1919 jako „*popolarismo*“.³⁸

Vzhledem k nacionalistické rétorice fašismu potažmo nacismu se v poválečné Evropě objevila pouze dvě populistická hnutí, italská Fronta obyčejného člověka (*il Fronte dell' Uomo qualunque*) Guglielma Gianniniho (1944-1948) a francouzská Unie na obranu obchodníků a řemeslníků (*l'Union de défense des commerçants et artisans*) Pierra Poujadeho z let 1953-1956 (tzv. poujadistické hnutí).³⁹

Specifickým případem populismu jsou populismy v zemích vzdálených principům liberální demokracie, v nichž je vzestup populismu spjatý s nedostatečným ekonomickým vývojem či ekonomickou krizí. Typickým příkladem jsou post-koloniální země, rozvojové země Třetího světa, v nichž se z populistického typu politiky stává populistický režim spojený v osobě charismatického populistického leadera, který má představovat vůli lidu. Pro ideje populistického režimu je důležitá role a správné využití „*leadership*“, která si získá moc a pevně ukotví osobnost „vůdce národa“, například jako režim Juana Dominga Peróna v Argentině nebo brazilského prezidenta Getulia Vargase.

Nejen případ amerického populismu naznačuje, že fenomén populismus není žádnou novinkou v současných zastupitelských politikách liberálních demokracií.⁴⁰ Od šedesátých let minulého století se začaly první novodobé populistické strany ve větší či menší míře objevovat na kandidátních listinách ve volbách do národních parlamentů většiny západoevropských států. V kontextu doby šedesátá léta představují generační změnu hodnotové orientace. Z jedné provždy zajištěných materiálních hodnot tzv. „*Welfare state*“ se otevírá prostor pro orientaci na jiné „*post-materialistické*“ hodnoty, které jsou charakteristické svým důrazem na osobní sebevyjádření a individuální kvalitu života, svobodu a větší politickou účast. Dosažená ekonomická vyspělost států západní Evropy umožňuje, aby zejména mladá generace vytvářela jiné „*post-materialistické*“ hodnotové žebříčky. Změna hodnotových žebříčků s sebou nese tlak na změnu politických požadavků (širší politická participace a podpora nových forem této participace) a s tím související změnu stranických preferencí. V důsledku toho se proměňují i tzv. konfliktní linie „*cleavages*“.⁴¹ Tato

---

³⁸ HOARE, Quintin, SMITH NOWELL, Geoffrey. *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence & Wishart, 1971, s. 66. Neexistuje ekvivalentní český překlad, nicméně přeložením odvozených slov „*popolo*“ či „*popolare*“ lze dospět k českému překladu „lidový“ nikoliv jako „*populismo*“ v českém překladu „populistický“.

³⁹ MUDDE, Cast. The Populist Zeitgeist. *Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 548.

⁴⁰ TAGGART, Paul. Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, 2004, roč. 9, č. 3, s. 269.

⁴¹ Autorem konceptu konfliktních linií „*cleavages*“ je norský politolog Stein Rokkan, který spatřoval konfliktní linie ve společnosti ve čtyřech skupinách: církev-stát, město-venkov, centrum-periferie, vlastníci-pracující. Jako

transformace hodnotových priorit a konfliktních linií otevírá prostor pro vznik nových populisticky zaměřených politických stran – *zpravidla strany nové levice*, které do podoby stranické politiky přivedou novou „*post-materialistickou*“ hodnotovou orientaci.⁴²

K „*nové levici*“, která se v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let etablovala v řadě evropských stranických systémů, patří formace ekologických tzv. „*zelených stran*“, které samy sebe prezentují jako skutečnou opozici tradičních politických stran a ochránce občanských zájmů.⁴³ Postupně na stranicko-politický vývoj ve společnosti musely reagovat i tradiční politické formace, a to integrací post-materialistických konceptů do své programatiky a rétoriky.⁴⁴ Hodnotové posuny ve společnosti, zesilující globalizace a s ní spojená imigrace ze třetího světa, deziluze vůči tradičním politickým stranám, vzrůstající nedůvěra vůči politickému systému a jeho institucím a pesimistické představy o budoucnosti zapříčinily vznik *nových pravicových populistických* politických stran. Prvky post-materiální „*nové politiky*“ se tedy úspěšně integrovaly do linie pravice-levice ve stranickém spektru.

Od druhé poloviny 20. století tedy dochází v západoevropských zemích ke vzniku mnoha politických stran, které jsou rozprostřeny v rámci celého politického spektra a typově je téměř nelze zařadit do klasické klasifikace politických stran. Přestože na první pohled tyto politické strany nemají nic společného, existuje jeden velmi důležitý společný rys, a tím je jejich vymezení se vůči dosavadnímu politickému systému, jeho institucím a představitelům. Politologie tyto strany označuje právě za APE parties.⁴⁵ Z mnoha případů mezi představitele těchto stran patří nizozemští Demokraté 66 (*Democraten 66*), dánská Strana pokroku (*Fremskridtspartiet*), německá strana Zelených (*East German Green Party*), italská Liga Severu za nezávislost Padanie Umberta Bossiho (*Lega Nord per l'Indipendenza della Padania*), belgický Vlámský blok (*Vlaams Blok*).⁴⁶

Vzhledem k tomu, že mezi politiky neexistoval konsensus nad definicí „*APE parties*“, začali někteří akademici (*Ionescu, Gellner, Canovan, Mény, Surel, Taggart, Mudde*) pro tento typ politických stran používat označení „*populistické politické strany*“. Z pohledu politologického diskursu právě absence universální definice populismu přináší omezení v

---

kritérium tohoto rozdělení společnosti slouží zásadní politicky sporné otázce, štěpení společnosti podle konfliktních linií vede k vytvoření moderních politických stran. HLOUŠEK, Vít. Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny. *Politologický časopis*, 2002, roč. 9, č. 4, s. 398-402.

⁴² HLOUŠEK, Vít. Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny. *Politologický časopis*, 2002, roč. 9, č. 4, s. 403-404.

⁴³ MUDDE, Cast. The Populist Zeitgeist. *Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 548.

⁴⁴ HLOUŠEK, Vít. Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny. *Politologický časopis*, 2002, roč. 9, č. 4, s. 404.

⁴⁵ ABEDI, Amir. *Anti-political establishment parties: a comparative analysis*. 1. vyd. London: Routledge, 2004. s. 2.

⁴⁶ Tamtéž, s. 2.

možnosti užívání klasifikace v rámci politologického výzkumu politických stran a zařadit tak populistické strany do jedné ze specifických rodin politických stran.⁴⁷

Od devadesátých let 20. století se populismus stal pravidelným rysem většiny politik západních demokracií.⁴⁸ Ve většině případů je spojován s (radikální) pravicí, mezi nejznámější příklady populistických stran, jímž je věnovaná pozornost jak na akademické, tak mediální úrovni, jsou radikální pravicová Svobodná strana Rakouska Jörga Haidera (*Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ*), francouzská Národní fronta Marine Le Penové (*Front national, FN*), nizozemská Strana pro svobodu Geerta Wilderse (*Partij voor de Vrijheid, PVV*) anebo méně radikální pravicové strany Silvia Berlusconiho Vzhůru Itálie (*Forza Italia, FI*), britská Strana za nezávislost Spojeného království Nigela Farage (*United Kingdom Independence Party, UKIP*) či již neexistující nizozemská strana Pim Fortuyn List.

Pro odlišení předcházejících vývojových etap populismu používá Paul Taggart pro současný populismus, který je spjat hlavně, nikoliv však výlučně, se západní Evropou 20. století, označení „nový populismus“ (*new populism*).⁴⁹ Politické strany či hnutí reprezentující novou formu spíše pravicového populismu vznikají samostatně v jednotlivých zemích jako opozice k současnému kulturnímu a sociálně-politickému systému, jejichž identita silně odráží národní specifika. Vymezují se vůči vládnoucí politické třídě, velmi negativně se staví proti imigrační politice a politice Evropské unie. Novodobý populismus neznamena rozšíření evropského politického spektra o novou sílu, naopak zpochybňuje a podřívá fungování zastupitelské demokracie v současné Evropě.

1.2 Definice populismu

Všechny akademické texty, které se zabývají konceptem populismu, spojuje společný konsensus v nemožnosti poskytnout globální definici populismu. Studium populismu odjakživa doprovázel nelehký úkol najít pojítka mezi různými podobami a významy, v nichž se populismus projevoval a byl za ně označován. Profesor Isaiah Berlin zastává názor, že společné všem populismům by mohl být fakt, že se vyskytují ve společnostech stojících na

---

⁴⁷ Stranickými rodinami rozumíme klasifikace politických stran dle původu a ideově-programového profilu. Takové členění politických stran v západních demokraciích provedl Klaus von Beyme. Vytvořil následující ideové rodiny a stranická seskupení: liberální a radikální strany, konzervativní strany, socialistické a sociálně demokratické, křesťanskodemokratické strany, komunistické strany, zemědělské strany, regionální a etnické strany, pravicově-extremistické strany a ekologická hnutí. Převzato z: FIALA, Petr, MAREŠ, Miroslav. Programatika politických stran. *Politologický časopis*, 1998, roč. 5, č. 1, s. 9.

⁴⁸ MUDDE, Cast. The Populist Zeitgeist. *Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 551.

⁴⁹ TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 123.

pokraji modernizace.⁵⁰ Dále s nadsázkou a trochou ironie označuje koncept populismu za „*Cinderella complex*“ (komplex Popelky): „...existuje střevíc – ve tvaru populismu – víme, že pro tento střevíc někde existuje to správné chodidlo, kterému tento střevíc padne, až ho nalezneme, bude to čistý populismus...“⁵¹

Autoři akademických studií se shodují, že podstatou populismu je jeho konceptuální širokost, nejednotnost a vágnost, což je dáno jednotlivými případy populismu, které přináší různorodé faktory, jenž činí ten či onen případ populismu osobitým. Populismus tedy nelze jednotně uchopit, a není možné vytvořit jednotnou universální definici tohoto fenoménu, protože populismu je reakcí na modernizaci a globalizaci společnosti. Populismus se mění v čase, kopíruje vývojovou linku společnosti, což ovlivňuje i jednotlivé autory v přístupech k němu.

Různými přístupy konceptualizace populismu se zabývá ve své knize⁵² politolog Francisco Panizza, který shrnul a rozdělil odborné přístupy ve studiu populismu do tří širších kategorií – empirická generalizace, historický přístup a symptomatické čtení. První přístup spočívá ve vybudování minimální definice populismu na základě vyjmenování charakteristických prvků fenoménu, popřípadě vytvoření typologie populismu. Panizza v tomto případě odkazuje na definici Petera Wilese, jehož dvacet-čtyři rozdílných rysů populismu,⁵³ činí jeho definici prakticky neaplikovatelnou. Historický přístup je spjat s určitým časovým úsekem v minulosti, s historickým procesem a okolnostmi doby nejčastěji spojenými s pevně daným geografickým územím, což tento časově a územně omezený přístup limituje ve vztahu k budoucím případům populismu. Symptomatické čtení jako poslední přístup ke studiu populismu je kombinací prvků obou předcházejících přístupů daných do souvislosti z hlediska analytického jádra konceptu populismu, který je založen na pojetí lidu jakožto politického hráče. Populismus je v tomto případě chápán jako „*anti-status quo*“ diskurz, který rozděluje společnost na „*the people*“ (lid) a „*the others*“ (ty druhé). Mezi oběma politicky vykonstruovanými složkami panuje antagonistický vztah bez ohledu na identifikaci obou složek. Aspekt „*anti-status quo*“ podtrhuje identitu lidu vyžadující politickou porážku „*těch druhých*“, kteří stojí v opozici vůči lidu a reprezentují v politických či ekonomických termínech různé společenské skupiny (nejčastěji politiky, ale také byrokratické, justiční, kulturní, intelektuální elity či imigrantské komunity), které brání lidu v

---

⁵⁰ BERLIN, I. To define populism. *Government and Opposition*, 1968, roč. 3, č. 2, s. 175.

⁵¹ ALLCOCK, J. B.. Populism: A Brief Biography. *Sociology*, 1971, roč. 5, č. 3, s. 385. Pozn.: překlad autorky.

⁵² PANIZZA, Francisco. *Populism and the mirror of democracy*. London: New York, 2005. 358 s.

⁵³ Více k definici Petera Wilese viz WILES, Peter. *A Syndrome, not a Doctrine: some elementary theses on populism*. In: IONESCU, Ghița, GELLNER, Ernest. *Populism: its meanings and national characteristics*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1969, s. 166-171.

pocitu naplnění. V tomto pojetí, je tedy populismus způsob identifikace jakéhokoliv politického aktéra, v rámci jehož politického diskurzu převládá představa svrchovanosti lidu, jakožto nevyhnutelný důsledek konfliktu mezi mocnými a bezmocnými.⁵⁴

Americký sociolog Edward Shils v padesátých letech 20. století v přímém vztahu k americkému Mccarthismu chápal populismus jako ideologii: „...*kteřá je založena na rozhořčení lidu vůči společenskému pořádku, jenž je společnosti uložen ze strany dlouhodobě dominantní vládnoucí elity, držící monopol moci, majetku, rasy a kultury*“,⁵⁵ tedy klíč k pochopení populismu spočívá ve vztahu mezi elitami a masami.⁵⁶ Shils vztah mezi lidem a vládnoucími vidí jako přímý bez institucionálního zprostředkování. Identifikuje lid se spravedlností a morálkou. Populismus vyjadřuje *vůli lidu*, ta jako taková je nadřazena jakékoliv formě institucionální normy či řádu. Základním kamenem projevu populismu je *apel na lid*.⁵⁷

Přestože kolektiv autorů pod vedením akademiků G. Ionescu a E. Gellnera neidentifikuje společný soubor prvků charakterizující populismus, představuje opěrný bod pro analýzu definice populismu, zejména z pohledu individuálních psychologicko-politických příspěvků jednotlivých autorů. Mezi ně patří Peter Worsley, který při zkoumání případů populismu v USA, Rusku, Asii a Latinské Americe dochází k závěru, že společná hlediska dosahují příliš obecné úrovně a „*populismus by měl být považován za typ emfáze, hledisko politické kultury spíše než zvláštní typ ideologie*...“⁵⁸

Výrazně odlišný přístup ke zkoumání fenoménu populismu zaujala britská teoretička Margaret Canovan ve své knize *Populism* z roku 1981. Upouští od původního záměru svých kolegů vytvořit jednotnou univerzální definici populismu a vytváří sedmibodovou typologii populismu založenou na rozdělení světových populismů do dvou velkých skupin - agrárního a politického populismu, které se mezi sebou mohou a nemusí prolínat. Zatímco agrární populismus Canovanová spojuje se socioekonomickými přeměnami společnosti, u politického populismu klade důraz na politické aspekty fenoménu, kterými jsou prvky přímé demokracie, emotivní mobilizace, idealizace obyčejného člověka či vytváření (ne)stabilních vládních koalicí s odkazem na zájmy lidu.⁵⁹ Podle Canovanové je populismus v tomto pojetí

---

⁵⁴ PANIZZA, Francisco. *Populism and the mirror of democracy*. London: New York, 2005, s. 2-4.

⁵⁵ SHILS, Edward. *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*. Glencoe: The Free Press, 1956, s. 100-101. Pozn.: překlad autorky.

⁵⁶ TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 25.

⁵⁷ TARCHI, Marco. *Italia populista. Dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 28.

⁵⁸ WORSLEY, Peter. *The concept of populism*. In: IONESCU, Ghița, GELLNER, Ernest. *Populism: its meanings and national characteristics*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1969, s. 245. Pozn.: překlad autorky.

⁵⁹ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Buben, Radek, Němec, Jan. „*¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*.“ 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, s. 139.

„...zvláštní druh politického fenoménu, kde se vyskytuje napětí mezi elitou a obyčejnými lidmi v rozsáhlé míře.“⁶⁰ V rámci kategorie politického populismu vytváří několik subkategorií, mezi něž řadí i populismus politiků, který je čistým projevem populistického stylu. „V něm politikové využívají odkaz na lid jako účinný nástroj mobilizace.“⁶¹ Přestože slovo lid může být prostého významu, právě kombinace vágnosti a emotivní rezonance jsou stěžejní vlastnosti, které činí z *apelu na lid* efektivní heslo využívané mnohými politiky, což z populistického stylu vytváří „... techniku, která může být využita za různých okolností.“⁶²

Je zcela evidentní, že populistický styl je pragmatickou formou projevu politických aktérů za účelem dosáhnout daného cíle oslovením co největší možné skupiny obyvatel. Populistický styl je využíván zejména, ne však výlučně, politickými aktéry, kteří stojí buď na okraji systému politické soutěže, nebo novými subjekty přicházejícími do politiky v postavení protihráče dosavadní establishmentové síly. Nový subjekt má vizi radikální změny stávajícího stavu, který „ti druzí“ akceptovali a po léta v něm beze změny žili.

Přestože Canovanová tvrdí, že je zcela zbytečné pokoušet se o redukci všech případů populismu do jedné definice, připouští, že všech sedm navržených kategorií populismu spojuje společné téma exaltace a apelu směrem k lidu a nedůvěry k elitám, tedy v tom či onom smyslu se populismy vyznačují *anti-elitářsky*.⁶³ Ve svých pozdějších publikacích se zabývá populismem v současných demokratických společnostech. Odklání se od ideologického a politického obsahu populistických hnutí a zaměřuje svoji pozornost na strukturální kritéria populismu. Současný populismus definuje jako „...*apel na lid proti ustanoveným mocenským strukturám a dominantním společenským idejím a hodnotám*.“⁶⁴ Populisté zdůrazňují, že se každodenní politika zcela vzdálila obyčejným lidem, jejichž zájmy a názory jsou konstantně opomíjeny. Konstatují, že vinou zkorumpovaných politiků a nereprezentativní elity je lid vyloučen z podílu na moci. Populisté revoltují nejen proti vládnoucímu establishmentu, ale i vůči většinovému veřejnému mínění realizovanému v akademické či mediální sféře, a to ve jménu lidu – voličů.

Úspěch populistické politiky ve většině případů tkví v momentu vzniku. Populismus se formuje v čase krize jako „obrozenecká“ síla hnaná entusiasmem, který přitahuje normálně

---

⁶⁰ CANOVAN, Margaret. *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1981, s. 9. Pozn.: překlad autorky.

⁶¹ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Buben, Radek, Němec, Jan. „*¡Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe*.“ 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012, s. 142.

⁶² CANOVAN, Margaret. *Populism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1981, s. 261. Pozn.: překlad autorky.

⁶³ Tamtéž, s. 294.

⁶⁴ CANOVAN, Margaret. Trust the People! Populism and the Two faces of democracy. *Political studies*. 1999, roč. 47, č. 1, s. 3. Pozn.: překlad autorky.

apolitické jedince do politické sféry.⁶⁵ Populistická kampaň je založena na záchraně nebo obnově země zdevastované předešlou politickou garniturou. Nepostradatelným prvkem populismu politiků je diskursivní stránka populistické mobilizace – typ politické komunikace interpretující osobitým způsobem společenskou realitu. Přímý a jednoduchý jazyk snadno pochopitelný pro obyčejného člověka v kombinaci s jednoduchými a přímými návrhy řešení jsou součástí populistické taktiky. Vše umocňuje osoba charismatického leadera, v nejlepším možném případě nového politického aktéra, který je schopen reagovat na potřeby voličů připravených se uvolnit z tradičních politických pout tj. hlasování dle ideologické příslušnosti.⁶⁶ Právě personalizace leadershipu a snaha vytvořit blízký až osobní vztah mezi leaderem a jeho stoupenci je přirozeným důsledkem reakce proti „*politics as usual*“.⁶⁷

Obsah populismu v těchto případech závisí na establishmentu, proti kterému se mobilizuje. Samotné populistické hodnoty se mění v závislosti na kontextu, povaze elit a politickém diskurzu, proti kterému se vymezuje. Vzhledem k tomu, že politická kultura západních demokracií je založena na liberálních hodnotách individualismu, internacionalismu, multikulturalismu, toleranci a víře v pokrok, populismus nutně vyžaduje ve větší či menší míře odpor k těmto hodnotám a poskytuje tak alternativní pohled na svět.⁶⁸

Na práci Margaret Canovan navazuje italský profesor sociologie Roberto Biorcio, který pracuje s definicí „*telepopulismu*“ P.A. Taguieffa. Do typologického rozdělení politického populismu přidává právě kategorii „*telepopulismu*“ jako nejvyspělejší formu populistické mobilizace své doby. Jedná se o kategorii, jenž v epoše video-politiky⁶⁹ má stále výsadní postavení, přestože vyspělost telekomunikačních technologií otevírá cestu digitálním populismům. V rámci „*telepopulismu*“ je zprostředkovatelem přímé komunikace s lidem televize,⁷⁰ která jim poskytuje alespoň na okamžik iluzivní představu o tom, že jsou součástí politického života. Leader „*telepopulista*“ se stává hlavním protagonistou televizních obrazovek. Často zdůrazňuje stejný společenský původ jako mají voliči a osobní ekonomické

---

⁶⁵ CANOVAN, Margaret. Trust the People! Populism and the Two faces of democracy. *Political studies*. 1999, roč. 47, č. 1, s. 6.

⁶⁶ ŠŮSTKOVÁ, Markéta. *Silvio Berlusconi a Forza Italia: fyziognomie marketing lídra*. IN: ŠARADÍN, Pavel (ed.): *Politické kampaně, volby a politický marketing*. 1. vyd. V Olomouci: Periplum, 2007. s. 55.

⁶⁷ CANOVAN, Margaret. Trust the People! Populism and the Two faces of democracy. *Political studies*. 1999, roč. 47, č. 1, s. 6.

⁶⁸ Tamtéž s. 4.

⁶⁹ Více k video-politice viz.: SARTORI, Giovanni. *Homo videns: televisione e post-pensiero*. 2. vyd. Roma-Bari: Laterza, 1997, 182 s.

⁷⁰ TAGUIEFF, P.A.. *L'illusion populiste*. Paris: Berg International Editeurs, 2002, s. 121-122. In: BIORCIO, Roberto. *Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi*. Milano-Udine: Mimesis, 2015, s. 20.

úspěchy, které mají zdůraznit jeho schopnosti a odůvodnit tak, že je člověkem na správném místě.

O něco lépe se s problematikou nejasnosti definice populismu vyrovnali Yves Mény a Yves Surel, když populismus označili: „...prázdnou schránkou, která může být naplněna a jejíž význam je dán čímkoliv, co je do ní vloženo.“⁷¹ Z jejich úzké spolupráce vzešla tři definiční kritéria společná všem populistickým hnutím. Zaprvé sdílený důraz je kladen na pozici a roli lidu nejen ve společnosti, ale i v politickém systému jako celku. Zadruhé populisté tvrdí, že lid je oklamán elitami, které zneužívají svého postavení a moci, aby jednaly proti zájmům lidu. Jako třetí definiční kritérium uvádějí populistický požadavek navrátit veškerou moc do rukou lidu, nahrazením stávajících elit novými populistickými leadery, kteří jednají pro dobro lidu. Jinými slovy se populisté snaží zvětšit prostor pro přímou demokracii, neboť liberální prvek v současných demokraciích se vzdálil čistému ideálu vlády lidu.⁷² Dle populistů ideální politický systém je takový, kde lid má první a poslední slovo, což podle autorů potlačuje ústřední pozici populistického leadera jako nejlepšího zprostředkovatele a ochránce vůle lidu.

Francouzský politolog Pierre-André Taguieff tvrdí, že populismus může být vnímán pouze jako typ sociální a politické mobilizace. V důsledku toho je možné populismus označit za politickou akci či diskurz. Populismus podle Taguieffa není politickým režimem ani ideologií, je to politický styl aplikovatelný v různých ideologických rámcích.⁷³ Taguieff vytváří vlastní přístup k politickému populismu na základě jeho rozdělení na protestní a identitární populismus. Obecná nedůvěra, veřejné odsouzení elit a idealizace obyčejného člověka jsou hlavním znakem protestního populismu. Naopak hlavním rysem identitárního populismu je apel na lid jako celek v jeho národním rozměru. Lid je populisty chápán jako homogenní jednotka,⁷⁴ jehož lidová suverenita by měla být obnovena,⁷⁵ třeba i na úkor různě definovaných práv, nepřímého zastoupení či striktních ústavních pravidel. Identitární

---

⁷¹ MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *The Constitutive Ambiguity of Populism*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 6. Pozn.: překlad autorky.

⁷² YVES MÉNY, YVES SUREL. „*Populismo e democrazia*.“ 2. ed. - Bologna: Il Mulino, 2004. s. 41-44. Italský překlad z francouzského originálu: YVES, Mény, YVES, Surel. *Par le peuple, pour le peuple: le populisme et les démocraties*. Paris: Fayard, 2000, 326 p.

⁷³ TAGUIEFF, Pierre-André. *Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem*. *Telos*, 1995, roč. 1995, č. 103, s. 9.

⁷⁴ Podle populistické ideologie je lid jednotný a vyjadřuje jednotnou kolektivní vůli, nezohledňují se odlišné hodnoty, potřeby a zájmy heterogenních sociálních skupin. Převzato z: Abts, K., Rummens, S.. *Populism versus Democracy*. *Political Studies*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 409.

⁷⁵ KOEN, A., RUMMENS, S.. *Populism versus Democracy*. *Political Studies*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 408.

populismus prioritně zdůrazňuje nutnost chránit národní identitu proti imigraci a přílivu cizích kultur.⁷⁶

Kromě Canovanové i Paul Taggart a Cas Mudde zkoumali populismus v kontextu západních liberálních demokratických společností.⁷⁷ Paul Taggart kritizuje předchozí přístupy ke studiu populismu a vytváří svůj vlastní univerzálně aplikovatelný přístup, o němž je přesvědčen, že identifikuje společné rysy populismu. Vlastní definici populismu zakládá na šesti principiálních tématech.⁷⁸ Zaprvé, populismus se vyznačuje jako „nepřítel“ reprezentativní politiky. Paradoxně pouze v takové politické formě najde systematické vyjádření a možnosti zmobilizovat se jako politická síla stojící často na charismatickém vůdci nebo centralizovaných politických strukturách. Mimo to populistická ideologie podporuje prostředky přímé formy demokracie (referendum), které nahradí stávající zastupitelská institucionální opatření, čímž naplní myšlenku svrchovanosti lidu. Druhým tématem je „heartland“, idealizovaný koncept komunity v místě a čase, s nímž se populisté identifikují, jehož hodnoty chrání a znovu uplatňují v praxi. Jako třetí znak populismu Taggart uvádí nedostatek sdílených hodnot. Populismus se mění v závislosti na obsahu a povaze vládnoucích elit a institucí, proti kterým se staví. Z tohoto důvodu se populismus vyskytuje v rámci celého politického spektra.⁷⁹ Čtvrtá vlastnost odkazuje na skutečnost, že se populismu daří v čase krize, s čímž bezprostředně souvisí pátý znak populismu, totiž skutečnost, že je záležitostí časově krátkodobou. Jakmile dojde k jeho institucionalizaci, ztrácí své opodstatnění. Navíc populismus limituje silná závislost na osobě charismatického leadera, časem každá personalizovaná strana/hnutí stojí před nutnou volbou nástupce. Posledním znakem populismu je jeho „chameleonní“ povaha. Podle Taggarta kontextuální atributy populismu jsou závislé na místě a čase, v němž se populismus objeví a tudíž není jednoznačné, co tyto atributy naplňuje a tvoří.⁸⁰

Ačkoliv populismus jako ideologii založenou na přesvědčení, že společnost je rozdělena na „*the pure people*“ (ty čisté) a „*the corrupt elite*“ (zkorumpované elity) definoval

---

⁷⁶ TAGUIEFF, Pierre-André. Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem. *Telos*. 1995, roč. 1995, č. 103, s. 32-34.

⁷⁷ UČEŇ, Peter. Parties, Populism, and Anti-Establishment Politics in East Central Europe. *SAIS Review*, 2007, roč. 27, č. 1, s. 49-62.

⁷⁸ TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 9-15. Později také: TAGGART, Paul. *Populism and the Pathology of Representative Politics*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 62-80.

⁷⁹ Tamtéž s. 68-69.

⁸⁰ TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 9-15. Později také: TAGGART, Paul. *Populism and the Pathology of Representative Politics*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 70.

Cas Mudde⁸¹, Paul Taggart je přesvědčen, že „populismus vykazuje mnoho atributů ideologie, ale ne všechny“,⁸² což naznačuje, že populismus má skutečné jádro složené „z charakteristických rysů opakujících se v prostoru a čase, které ho připodobňují k ideologii“⁸³ Přestože populismus naznačuje blízký vztah k ideologickým hnutím socialismu, liberalismu a nacionalismu, neodpovídá pro svou povahu koncepci ideologie. Ideologie má určitý stupeň souvislé kontinuitnosti v čase a její příznivci se s ní identifikují, což je atribut, kterému populismus neodpovídá,⁸⁴ neboť ti, jež jsou za populisty označeni, sami sebe nikdy veřejně neztotožní s označením populisty. Populismus je spíše mentalita „*formal mentis*“ spojená s vizí společenského pořádku založeného na víře ve vrozenou ctnost a prvenství lidu jako legitimního zdroje veškeré politické a vládní moci.⁸⁵

Problematikou všech výše uvedených definic je jejich samotné uvedení do praxe. Absence názorové shody nad jasným počtem konkrétních definičních znaků populismu, které jsou nutné pro označení jednotlivce, politické strany či hnutí za populistické vyvolává dojem, že přívlastek populistický může být jak oprávněně, tak neoprávněně přisouzen komukoliv, kdo se identifikuje s některým z výše uvedených znaků.⁸⁶

Za účelem naplnění cíle práce dochází k vytvoření vlastní syntézy populismu respektive znaků populismu. Vlastní vymezení populismu je postaveno na zobecnění výše uvedených definičních znaků, které jsou následně vyhledávány a konkretizovány v různých formách politického projevu a chování Silvia Berlusconiho. Zásadním znakem populistického politika kromě nutného charisma je s příklonem k výše uvedené definici Margaret Canovanové apelování na lid. Lid pro populistickou ideu představuje homogenní svobodnou entitu, jejíž vůle nemůže být ničím limitována, a to ani zákonem. Lid je pro populistu zcela jediným zdrojem demokratické legitimacy.

Populista prosazuje vizi společnosti, která je založena na tradiční rodině prosperující díky nízkým daním, reformám neefektivního veřejného sektoru, dostatečného pracovního uplatnění na trhu práce v kombinaci s nepřátelským anti-intelektuálním a anti-elitářským postojem vůči zkorumpované opoziční síle „*těch druhým*“. Populistická síla se rodí jako spasitel národa v období krize, v okamžiku, kdy dochází k ohrožení demokracie. Potenciální hrozba je pevným bodem diskurzu populistického politika stejně jako manicheistické

⁸¹ MUDDE, Cast. *The Populist Zeitgeist. Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 543.

⁸² TAGGART, Paul, CROSTI, Massimo. *Il populismo*. Troina: Città aperta, 2002, s. 9. Pozn.: překlad autorky.

⁸³ ZANATTA, Loris. *Il populismo. Sul nucleo forte di un'ideologia debole. Polis*, 2001, roč. 16, č. 2, s. 263-264. Pozn.: překlad autorky.

⁸⁴ CANOVAN, Margaret. *The people*. Cambridge: Polity Press, 2005, s. 79.

⁸⁵ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 59.

⁸⁶ ABEDI, Amir. *Anti-political establishment parties: a comparative analysis*. 1. vydání. London: Routledge, 2004, s. 9.

rozdělování aktérů politické soutěže na „dobré“ (jak sám sebe vidí Silvio Berlusconi,) a „zlé“ (levice-komunisté, soudnictví, veřejná správa, kulturní a mediální elity), kteří se snaží odcizit občanské svobody, hodnoty a přisvojují si demokracii.

Populistický politik požaduje navrácení demokracie zpět do rukou lidu. Jeho pohled na demokracii je založen na přímém až osobním vztahu s voliči, dokud je takový vztah základním kamenem populistické vidiny demokracie, dochází k permanentnímu odkazování na skutečného suveréna - lid. Navázání stabilního důvěrného vztahu s voliči je nezbytně nutným faktorem pro úspěch populistického leadera. Pro tyto účely populista sám sebe vykreslí jako optimisticky a pozitivně naladěného jedince, jehož řeč je jasná a konkrétní, často obohacená náboženskými metaforami, hesly a slogany libozvučnými pro své publikum. Podstatný faktor je síla a typ média, prostřednictvím kterého dochází k oslovení lidu-potenciálních voličů. V případě politiky Silvia Berlusconiho je zprostředkujícím médiem televize. K identifikaci jeho politických projevů s tzv. „*telepopulismem*“ se práce opírá o studie sociologa Roberta Bircia.

Další pozoruhodnou charakteristikou populistického politika bývá schopnost navodit představu vlastní upřímnosti a hlubokého přesvědčení o pravdivosti řečených událostí, které ve skutečnosti nemají nic společného s objektivní realitou.⁸⁷ Je to právě (sebe)přesvědčovací schopnost osobnosti charismatického leadera, která z něj činí idol, ztělesnění nového začátku nebo alespoň radikální změny současného neuspokojivého stavu. Spojuje osobní charisma se schopností působivě se vyjadřovat, často jako příklad uvádí vlastní úspěch za účelem navodit respekt, důvěru a ochotu jej následovat.⁸⁸

Práce předpokládá, že zkoumání politiky Silvia Berlusconiho za účelem jejího propojení s výše uvedenými znaky (vlastní) syntézy populismu, přinese odhalení jistých zvláštností v jeho chování a postojích, které samy o sobě činí jeho populismus anomální a výjimečný, což pravděpodobně přináší do obecného konceptu populismu specifickou subkategorii s názvem berlusconismus.

1.3 Politické příčiny vzestupu populismu

Úspěchy evropského populismu v posledních dvaceti letech vychází vedle ideologických a sociálních faktorů hlavně ze tří politických podmínek, které mu otevírají

---

⁸⁷ STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 25.

⁸⁸ BIORCIO, Roberto. *Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi*. Milano-Udine: Mimesis, 2015, s. 72.

prostor. Zprvce se jedná o *krizi struktur politické interpretace*. Jakmile politický systém podstupuje institucionální změnu, ať už z jakéhokoliv důvodu, je zranitelný vůči výzvám populismu. Typickým příkladem je Itálie v roce 1994, kdy institucionální změny zásadně přispěly k úspěchům Silvia Berlusconiho.

Od vzniku masových politických stran po 2. světové válce se stranická demokracie tzv. *partitokracie*,⁸⁹ začala zásadně měnit a vytvářet prostor pro nové typologie politických stran až do podoby dnešních medializovaných a personalizovaných (populistických) politických stran. Právě *personalizace politické moci* je další podmínka potřebná jak pro vznik populismu, tak pro jeho zásadní dopad na politickou a společenskou scénu.

V postmoderních společnostech dochází k přesunu od politiky sdílených idejí k politice zaměřené na individuální aktéry. Voličsky přitažlivější osobnosti individuálních leaderů potlačují stranickou identifikaci a lojalitu elektorátu v moderní demokratické společnosti. *Image* kandidáta hraje zásadní roli pro voliče, neboť se rozhoduje na základě osobních postojů a očekávání. Bez elementu osobnosti politického leadera ochotného a schopného využít stávajících společenských podmínek nemůže vzniknout žádná úspěšná populistická síla.⁹⁰ Leader se v podstatě stává novou značkou (populistické) politické strany, čímž se taková strana odlišuje od stran v tradičních politických kruzích.

Existence populistické strany je nevyhnutelně spojena s rolí leadera, protože „...*leadership není pouhou složkou populismu, ale jeho samotným poselstvím... Charismatická základna leadershipu tvoří esenciální prvek populismu, protože reprezentuje symbolickou výzvu dominantního modelu politické organizace.*“⁹¹ Osoba vůdce je spíše než formální autorita, ztělesněním šarmu a výjimečných vlastností, kterými ve svých následovnicích vzbuzuje oddanost a důvěru ve schopnosti dosáhnout vytyčených cílů. Sám sebe prezentuje jako zprostředkovatele hodnot, jejichž nositelem jsou sami občané.⁹²

Personalizaci politické moci napomohly modernizační vlivy v oblasti technologií. S nástupem televize vzniká třetí politická podmínka favorizující vznik populismu a tj. *vzrůstající role médií v politickém životě*. Proces medializace politiky, obzvláště

---

⁸⁹ Politický režim, v němž je vláda tvořena výhradně politickými stranami, které drží monopol moci, ovládají státní aparát bez možnosti kontroly veřejnosti. Více k partitokracii viz.: CALISE, Mauro. *Dopo la partitocrazia: l'Italia tra modelli e realtà*. Torino: Einaudi, 1994, 173 s.

⁹⁰ PASQUINO, Gianfranco. *Populism and democracy*. In: ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Hampshire, England: Palgrave Macmillan, 2008, s. 28.

⁹¹ TAGGART, Paul. *The New Populism and the Politics: New Protest Parties in Sweden in a Comparative Perspective*. Basingstone: Palgrave Macmillan, 1996, s. 37-38. Pozn.: překlad autorky.

⁹² YVES MÉNY, YVES SUREL. „*Populismo e democrazia*.“ 2. ed. - Bologna: Il Mulino, 2004, s 100. Italský překlad z francouzského originálu: YVES, Mény, YVES, Surel. *Par le peuple, pour le peuple: le populisme et les démocraties*. Paris: Fayard, 2000, 326 p.

prostřednictvím televize, zásadním způsobem mění strukturu politické komunikace tím, že ji činí více personalizovanou, tzn. zdůrazňuje roli politických jednotlivců na úkor politických stran. Média se stávají hlavním zprostředkovatelem politické informace pro veřejnost a výrazně přispívají k podněcování nedůvěry veřejnosti v politické elity a napomáhají ke zviditelnění populistických aktérů. Zaměřováním se na výrazné politické kauzy a skandály zvyšují anti-politické nálady ve společnosti, čímž poskytují „perfektní půdu“ pro populisty, kteří našli nejen vnímavé publikum, ale i vnímavé médium.⁹³ Atraktivita populisticky nekorektního vystupování a kontroverzí způsobuje, že média vystřelují populistické aktéry přímo do středu politického jeviště, čímž je legitimizují a nabízejí je jako alternativu.⁹⁴

*„Vzestup populismu v západních demokraciích je především reakcí na selhání tradičních politických stran, které v očích voličů nejsou schopny reagovat na sérii fenoménů, jakými jsou ekonomická a kulturní globalizace, směřování k evropské integraci, problémy s imigrací, úpadek ideologií, odhalení korupčních afér.“*⁹⁵ Kromě toho k volebním úspěchům populistických stran přispívá celá řada dalších faktorů, mezi něž se řadí politická kultura, typ volebního systému, ekonomické podmínky, modernizace a s tím související společenské a hodnotové proměny, stupeň polarizace stranického systému a nedůvěra způsobená koluzemi mezi etablovanými politickými stranami.⁹⁶ Ztráta důvěry občanů v tradiční politické strany a nespokojenost s fungováním politických institucí jsou hlavní důvody nárůstu úspěšnosti populistických hnutí. V očích voličů je vládní establishment zodpovědný za neefektivitu politických rozhodovacích mechanismů.

V populistické rétorice se zcela účelově objevují sliby radikálních řešení témat zapříčiňující politickou nespokojenost. Ústřední témata, kromě rozšíření mechanismů přímé demokracie směrem k občanům, jsou zamezení korupce, rozpočtová zodpovědnost a podpora ekonomického rozvoje. Občané, nespokojeni se současnými politickými aktéry a dosavadním směřováním politiky, tak mohou projevit podporu této protestní rétorice.⁹⁷ Není překvapivé, že se doposud žádné populistické straně nepodařilo změnit povahu demokratického systému, neboť populistické požadavky jsou nadsazené a často nerealizovatelné. Nenaplněná očekávání následně vyvolávají silnější občanskou nespokojenost a protestní nálady.⁹⁸

---

⁹³ MUDDE, Cast. *The Populist Zeitgeist. Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 554.

⁹⁴ KŘEČEK, Jan. *Politická komunikace*. Praha: Grada Publishing a.s., 2013, s. 123.

⁹⁵ ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Hampshire, England: Palgrave Macmillan, 2008, s. 1. Pozn.: překlad autorky.

⁹⁶ ABEDI, Amir. *Anti-political establishment parties: a comparative analysis. 1. vydání*. London: Routledge, 2004, s. 19.

⁹⁷ UČEŇ, Peter. Parties, Populism, and Anti-Establishment Politics in East Central Europe. *SAIS Review*, 2007, roč. 27, č. 1, s. 54.

⁹⁸ MUDDE, Cast. *The Populist Zeitgeist. Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 559.

Přestože výše popsané politické podmínky v kombinaci s proměnlivými sociálními faktory se objevují ve všech politických systémech, neznamená to, že ke vzniku populismu dochází ve všech současných demokraciích. K vysvětlení tak složitého fenoménu, jakým je populismus, nestačí spoléhat se na jednu proměnnou, ale je zapotřebí se na problematiku podívat z globální roviny a prozkoumat všechny proměnné a jejich vzájemný vztah.⁹⁹

1.4 Populismus a jeho vztah k demokracii

„Demokracie je vláda lidu, lidem, pro lid“ (Abraham Lincoln)

Následující kapitola se pokusí nastínit jedno z nejtěžších teoretických hledisek při zkoumání fenoménu populismu tj. složitý vztah populismu k demokracii. Vzhledem k tomu, že společný odkaz na suverénní postavení lidu vytváří určité propojení mezi demokracií a populismem, mohlo by bližší zkoumání tohoto vztahu napomoci k pochopení tohoto fenoménu. Slovo populismus má kořeny v latinském slově „*populus* - lid“. Apel na lid představuje charakteristický rys populistické rétoriky. Svrchovanost lidu je jeden ze základních ústavních atributů demokratického státu, potažmo samotné demokratické ideje. Populismus se prohlašuje za legitimní politickou sílu reprezentující demokratického suveréna - lid.

Stejně jako u definičních konceptů populismu přetrvávají názorové neshody i v definování vztahu populismu a demokracie. Někteří autoři označují populismus za čistou formu demokracie,¹⁰⁰ jiní populismus chápou jako patologickou pseudo- a post-demokratickou formu demokracie vyprodukovanou zkorumpováním demokratických idejí a spojují ho s autoritarismem.¹⁰¹ *„Zastánci populismu pojímají demokracii v první řadě jako přímou vládu lidu, proto mají tendenci populismus identifikovat s demokracií. Naopak odpůrci populismu, zastávají ústavní pojetí demokracie, s důrazem na význam zastoupení, individuálních práv a vzájemné vyvažování moci a zájmů.“*¹⁰² Ambivalence populismu i v

---

⁹⁹ PASQUINO, Gianfranco. *Populism and democracy*. In: ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Hampshire, England: Palgrave Macmillan, 2008, s. 27.

¹⁰⁰ KOEN, Abts, RUMMENS, Stefan. Populism versus Democracy. *Political studies*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 405.

¹⁰¹ TAGUIEFF, Pierre-André. Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem. *Telos*. 1995, roč. 1995, č. 103, s. 9.

¹⁰² KOEN, Abts, RUMMENS, Stefan. Populism versus Democracy. *Political studies*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 405. Pozn.: překlad autorky.

tomto případě přetrvává, tudíž je jednoznačné vymezení vztahu populismu a demokracie obtížné.

Nejednoznačnost vztahu je spojena s dualitou a napětím uvnitř samotné ústavní demokracie,¹⁰³ která je složena z liberálního pilíře s důrazem na práva jednotlivce a právní stát, a demokratického pilíře s důrazem na participaci a suverenitu lidu. Z těchto důvodů by neměl být populismus sám o sobě považován za antidemokratický, neboť nezpochybňuje demokratické principy, ale organizační formu demokracie.¹⁰⁴ Vzhledem k tomu, že populismus z podstaty své povahy je vnímán jako nedílná součást ústavní demokracie, reálnou hrozbou se populismus stává, jakmile se snaží dominovat nebo marginalizovat uvedené demokratické prvky.¹⁰⁵

Populisté sami sebe považují za pravé demokraty, protože chtějí navrátit moc do rukou lidu.¹⁰⁶ Požadují, aby většina politických rozhodnutí byla dosažena mechanismem přímé demokracie – tj. referendem. Populisté odmítají jakoukoliv formu politického a institucionálního zprostředkování moci jako nástroje, který nevyhnutelně zkreslí a oklame pravou vůli lidu. Populistické volání po nových formách politického rozhodování může být chápáno jako indikace selhávání zastupitelského vládnutí, což může mít potenciální destruktivní dopad na systém reprezentativní politiky. K tomu přispívá absence adekvátní intervence ze strany vlády a klesající význam celého stranického aparátu.

Populismus může být, v přeneseném slova smyslu, chápán jako ukazatel funkčnosti zastupitelské politiky. Volební úspěchy populismu vůči demokracii jsou spíše spjaté s krizí její reprezentativní složky, která stejně jako demokratické mechanismy a instituce v očích populistů nefunguje správně. Právě zpochybňování fungování politického systému vede ke vzniku nových populistických politických hráčů, kteří mají být alternativou k nápravě. „Dovolávání se na „navrácení moci zpět lidu“ v etablovaných liberálních demokraciích, kde fakticky nedochází ke zpochybňování významu demokratické legitimacy, a kde je naplňováno

---

¹⁰³ Více k dualitě demokracie viz CANOVAN, Margaret. Trust the People! Populism and the Two faces of democracy. *Political studies*, 1999, roč. 47, č. 1, s. 2-16; MÉNY, Yves, SUREL Yvés. *The Constitutive Ambiguity of populism*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 1-24.

¹⁰⁴ MÉNY, Yves, SUREL Yvés. *The Constitutive Ambiguity of populism*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 5.

¹⁰⁵ ARDITI, B. Populism, or Politics at the Edges of Democracy. *Contemporary Politics*, 2003, roč. 9, č. 1, s. 17-31.

¹⁰⁶ MÉNY, Yves, SUREL Yvés. *The Constitutive Ambiguity of populism*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 4.

zastupitelské vládnutí tedy může vyvolávat řadu pochybností zejména ve vztahu k samotnému jádru daného politického systému a principům odvozování politické moci.“¹⁰⁷

Populistická ideologie navrácení moci do rukou lidu s odkazem na demokratický pilíř destabilizuje ústavní demokracii zevnitř, paradoxně ve jménu samotné demokracie.¹⁰⁸ V rámci politické participace nepanuje v politickém prostředí shoda na tom, jaká forma účasti a rozhodování je demokraticky nejvhodnější, neboť se jedná o značně subjektivní oblast závislou na teritoriálních a kontextuálních aspektech jednotlivých politických systémů.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ MUSILOVÁ, Markéta. *Politická strana Věci veřejné pohledem konceptu populismu*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2008, s. 20. Vedoucí bakalářské práce Vlastimil Havlík.

¹⁰⁸ KOEN, Abts, RUMMENS, Stefan. Populism versus Democracy. *Political studies*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 410.

¹⁰⁹ MÉNY, Yves, SUREL Yvés. *The Constitutive Ambiguity of populism*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 4.

2. Italia populista

„*Itálie, ráj populistů*“ (Loris Zanatta)

Po 2. světové válce nebylo na italské politické scéně pro populismus místo, neboť italský stranický systém byl silný a konsolidovaný. Přesto je výše uvedené konstatování pravdivé, protože prostor pro vznik populismu a jeho silný vliv na celý politický systém se v Itálii v první polovině devadesátých let ukázal být příznivější, než kdekoliv jinde.

K pochopení důvodů proč je Itálie označována za evropskou, možná dokonce světovou anomálii, je zapotřebí zaměřit se na opakovaný politický úspěch jednoho z nejbohatších mužů Itálie, Silvia Berlusconiho, jehož nově založené hnutí nového typu ho po volbách v roce 1994 vyneslo do křesla předsedy vlády. Volební úspěchy se zopakují ještě třikrát, v čele vlády se tak Silvio Berlusconi udržel několik let. Abnormalita Itálie v kontextu mezinárodní politické scény je viděna v míře prolínání veřejných a soukromých zájmů s nástupem Silvia Berlusconiho na italskou politickou scénu spojených s přijetím inovativních telekomunikačních politických strategií.

Příčiny úspěchu populistické politiky Silvia Berlusconiho je nezbytně nutné zasadit do kontextu společensko-politických událostí na konci tzv. první italské republiky (1948-1993), které vedou k totálnímu kolapsu stranického systému. Vzniklého politického vakua způsobeného hlubokou politickou krizí dokáže Silvio Berlusconi dokonale využít. Na počátku roku 1993 se zdá, že se Berlusconiho hroutí celý jeho svět, neboť jeho političtí přátelé a ochránci, kteří mu napomohli například k legalizaci jeho mediálního impéria jsou postupně zatýkáni a obviňováni v korupční aféře. Berlusconi však geniálním tahem zvládne jednu z mnoha krizí své kariéry přeměnit na velký triumf. Dne 26. ledna 1994 se objevuje na televizních obrazovkách zatím svých tří soukromých televizních stanic a oznamuje svou politickou kandidaturu a úmysl založit novou politickou stranu. Přestože je politickým nováčkem jeho vystupování má prezidentský aspekt. Jak uvedl významný americký žurnalista a autor rozsáhlé životopisné knihy o Berlusconiho Alexander Stille: „*V ten moment jsem pochopil, že změní italskou politiku.*“¹¹⁰ V průběhu pouhých dvou měsíců se Silvio Berlusconi skutečně stává prezidentem rady ministrů italského parlamentu.¹¹¹

---

¹¹⁰ STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 10. Pozn.: překlad autorky.

¹¹¹ Italský systém používá pro předsedu vlády označení il Presidente del Consiglio dei Ministri (Prezident Rady ministrů).

2.2 Italská demokracie v krizi: od *partitokracie* k *Tangentopoli*

Dříve než se práce dostane ke konkrétní identifikaci důvodů politických úspěchů Silvia Berlusconiho, je na místě uvést hlavní rysy tzv. první italské republiky (1948-1993) z pohledu stranicko-politického systému, který je v tomto období souhrnně označován jako „*partitocrazia*“ a je „...*charakterizován jako polarizovaný pluralismus v podmínkách poměrného volebního systému a tzv. zablokované demokracie.*“¹¹² Jinými slovy jde o systém vládních koalic sestavených většinou z pěti politických stran (tzv. *pentapartito*) s faktickou nemožností vládní alternace, navíc s mechanismy vládního klientelismu a korupčními praktikami, které představují odvrácenou, ale neodmyslitelnou tvář italského režimu stran první republiky.¹¹³ Následující kapitola poskytne stručné vysvětlení zásadních determinantů, které vedly ke zhroucení celého politického systému tzv. Republiky řízené politickými stranami („*Repubblica dei partiti*“¹¹⁴), jehož následná tranzice poskytla prostor, v němž exceloval Silvio Berlusconi.

2.2.1 Stranický systém v období první republiky

Politické strany v období první republiky hrají stěžejní roli. Jsou hlavním zdrojem a nositelem politické moci, rovněž jejich počet je neobvyklý, proto se označuje prvorepublikový stranický systém za „režim stran“ tzv. „*partitocrazii*“ se značnou polarizací na škále levice-pravice. Charakter prvorepublikové politické struktury je tedy její fragmentace do několika politických stran, hnutí a zájmových skupin se současnou ideologickou paralyzací ve dvou velkých blocích: křesťansko-katolického reprezentovaného Křesťansko-demokratickou stranou („*Partito della Democrazia Cristiana*“ – DC) a socialistického reprezentovaného Komunistickou stranou („*Partito Comunista Italiano*“ - PCI).¹¹⁵

V kontextu tehdejších událostí je vhodné zmínit, že vznik první italské republiky je téměř ekvivalentní s počátkem „*studené války, během níž byla Itálie zařazena do mocenské sféry vlivu Spojených států a v zájmu udržení nastolené rovnováhy tak byla v Itálii nejen*

---

¹¹² FOLTÝN, Tomáš. Utváření stranického systému v podmínkách transformace politického systému. Italský stranický systém v letech 1994 – 2008: disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2009, s. 17. Školitel disertační práce prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.

¹¹³ STRMISKA, Maxmilián a kol. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 388.

¹¹⁴ FUSARO, Carolo. Italská politika a ústavní výhledy po volbách v dubnu 1996. *Mezinárodní vztahy*, 1996, roč. 31, č. 3, s. 17.

¹¹⁵ KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. 1. vyd. Praha: Aleko, 1991, s. 204-205.

vyloučena možnost nastolení komunistického režimu, ale navíc byl apriori vyloučen koaliční potenciál italské komunistické strany, což se konsekventně odráželo ve fungování stranického i politického systému jako celku.“¹¹⁶ Dále vzhledem k poválečné konsolidaci demokratického systému po roce 1945 dochází k vyloučení pravicových stran z politického spektra. Dle nepsaného pravidla z pravého politického spektra je znemožněna účast na vládě Italskému sociálnímu hnutí („*Movimento Sociale Italiano*“ - MSI) a z levého spektra nejsilnější opoziční komunistické straně PCI. Systém se ještě před začátkem studené války začíná vyvíjet jako „...*polarizovaný pluralismus, vyznačující se ideologicky podmíněným soupeřením několika prorežimních a protirežimních (antisystémových) politických stran.*“¹¹⁷

Páteř politického prvorepublikového systému tvoří společně se svými potenciálními spojenci¹¹⁸ dominantní středová DC a opoziční komunistická PCI. V praxi dochází k silně omezeným variantám schůdných koalic mezi stále stejnými protagonisty.¹¹⁹ Giorgio Galli tento vývoj označuje na rozdíl od Sartoriho polarizovaného pluralismu jako nedokonalý systém dvou stran („*bipartitismo imperfetto*“). Nedokonalost Galli spatřuje v klíčovém významu DC jako permanentně vládnoucí strany a PCI jako trvale opoziční strany. „*V italském případě se ovšem nemohlo jednat o „úplný“ či „dokonalý“ systém dvou stran již z toho prostého důvodu, že DC a PCI se nikdy nepodařilo eliminovat ostatní strany a přejít k modelu většinových jednobarevných vlád, nemluvě o jejich pravidelné alternaci.*“¹²⁰

Strany společně s přidruženými spojenci v bloku vládnoucího politického středu (kolem DC) a v bloku levice (PCI a krátkodobě socialisté) dosahují ve všech poválečných parlamentních volbách zisku 90%¹²¹ z celkového počtu odevzdaných hlasů, čímž prakticky mizí podmínky pro úspěch nějaké nové politické síly. Absence silné demokratické opozice, respektive její nulový koaliční potenciál stát se alternativou nepřetržitě vládnoucí DC a jejich spojenců, zapříčiňuje označení Itálie za zablokovanou demokracii „*democrazia bloccata*“.

---

¹¹⁶ FOLTÝN, Tomáš. Utváření stranického systému v podmínkách transformace politického systému. Italský stranický systém v letech 1994 – 2008: disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2009, s. 17. Školitel disertační práce prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.

¹¹⁷ STRMISKA, Maxmilián. Italské politické strany: (1945-1994). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 8.

¹¹⁸ Socialisté („Partito Socialista Italiano“ - PSI), republikáni („Partito Repubblicano Italiano“ - PRI) a liberálové („Partito Liberale Italiano“ - PLI)

¹¹⁹ ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol. Komparace politických systémů II. 3. vyd. Praha: Oeconomica, 2004, s. 64.

¹²⁰ STRMISKA, Maxmilián a kol. Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 389.

¹²¹ KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. 1. vyd. Praha: Aleko, 1991, s. 205.

Exekutivní definitiva *DC* je zajištěna tzv. *conventio ad excludendum* - vyloučením *PCI* z účasti na vládě¹²² společně s tabuizací koaličního partnerství s pravicovým *MSI*. Jinými slovy hlasy, které by voliči odevzdali těmto stranám, upevňují mocenské postavení *DC*, která na antikomunistické rétorice staví svou hegemonii. Centrismem *DC* se zabýval Sartori, který konstatoval, že přehlíženost subjektivní identifikace na levici a vysídlenost pravice nemůže být stabilní,¹²³ „...ani z hlediska volebního rozložení natož z hlediska dynamiky polarizovaného pluralismu.“¹²⁴ Nestabilitu potvrzuje přes 40 vlád,¹²⁵ které se vystřídaly u moci v období první republiky. Většina pádů poválečných vlád je zapříčiněna nátlakovými skupinami uvnitř jednotlivých stranických frakcí, zejména pak uvnitř *DC*, jako projev nespokojenosti se stávajícím rozdělením mocenských zdrojů. Tyto organizované proudy tzv. „*correnti*“ původně operující pouze uvnitř strany se postupem času transformují do samostatných politických činitelů, jejichž aktivity se vymykají jakékoliv formální kontrole.¹²⁶ V praxi jsou veškeré záležitosti dokonce i na nižších vládních úrovních tzv. „*sottogoverno*“ ovládány primárně frakcí *DC*, která si prostřednictvím těchto klientelistických vazeb odvozuje svou legitimitu.¹²⁷ Později na klientelistické síti začínají participovat i strany s menším koaličním potenciálem, které si „díky“ vzniklému systému zablokované demokracie upevňují nepostradatelné postavení.

Na počátku devadesátých let 20. století dochází k vyčerpání mechanismů státního klientelismu funkčního více než dvacet let. Politická korupce pohlcuje systém slabých vlád se silnými stranami („*partitocrazia*“), které reflektují pouze bezprostřední skupinové a korporátní zájmy. Poslední měsíce své existence první republika potvrzuje neefektivnost a „protkanost“ celého systému korupcí. Znechucenost a únava voličů z faktické nemožnosti vládní obměny a touha po změně se sice kumuluje v občanské společnosti od osmdesátých let, nicméně projevy averze vůči velkým stranám dává společnost najevo až na počátku

---

¹²² BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Většinová iluze anebo italská krajina se zombi*. In: KLÍMA, Michal. *Možnosti úpravy či reformy volebního systému v ČR: (studijní příručka)*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999, s. 49.

¹²³ Giovanni Sartori. *Teoria dei Partiti e Caso Italiano*. Milano: Sagarco, 1982, 337 s. In: KUNC, Jiří. Zrod a zánik stranického systému: První italská republika. *Politologická revue*, 1994, roč. 1, č. 03a, s. 8.

¹²⁴ Giovanni Sartori. *Teoria dei Partiti e Caso Italiano*. Milano: Sagarco, 1982, 264 s. In: KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 92.

¹²⁵ ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol. *Komparace politických systémů II*. 3. vyd. Praha: Oeconomica, 2004, s. 65-66.

¹²⁶ STRMISKA, Maxmilián. *Italské politické strany: (1945-1994)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 10-11.

¹²⁷ KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 102. FOLTÝN, Tomáš. Bipolarizace italského stranického systému. *Politologický časopis*, 2005, roč. 12, č. 2, s. 120.

devadesátých let sérií referend, jenž mají omezit moc politických stran.¹²⁸ Následkem toho dochází k postupnému ústupu „nedokonalého bipartismu,“ který je podpořen volebním úspěchem „...nových politických sil, jenž mají zájem na destrukci křesťanskodemokratického režimu.“¹²⁹

2.2.2 Konec první republiky – krize systému politických stran

K faktickému zhroucení celého politického systému první republiky dochází na základě série klíčových událostí jak na domácí, tak mezinárodní půdě. Pád Berlínské zdi napomohl *PCI* odpoutat se od pevné komunistické identity a transformovat se na evropskou Demokratickou stranu levice („*Partito Democratico della Sinistra*“ – *PDS*). To napomáhá její legitimizaci a postavení jako možné alternativy vůči stávajícímu koaličnímu uskupení. Navíc antikomunistická rétorika *DC* ztrácí své opodstatnění. Otevírá se prostor pro nové (antisystémové) politické strany (*LN*, Síť-Hnutí za demokracii „*La Rete*“) a voliči začínají zvažovat své možnosti. Přesto se nástrojem destabilizace „starého režimu“ nestávají parlamentní volby v roce 1992, ačkoliv ukazují zásadní změnu poměru preferencí mezi tradičními a novými stranami.

Fatální atak „režim stran“ utrpí v důsledku dvou nesouvisajících událostí, mezi které patří činnost tzv. „reformního hnutí“ a skandál „*Tangentopoli*“. Ze tří plánovaných referend „reformní hnutí“ realizuje pouze jedno, týkající se nejméně významné otázky snížení počtu preferenčních hlasů „*preferenza multipla*.“¹³⁰ Obrovská občanská účast (95,6 %) je interpretována jako silná vůle národa změnit celý volební systém.¹³¹ Veřejné mínění je vyslyšeno až po výsledcích referenda týkajícího se reformy volebního systému v roce 1993 a následném přijetí nového volebního zákona.

Téměř paralelně k těmto událostem dochází k protikorupční akci justice ve světě známé pod označením „*revoluce soudců*“. Řetězcem policejního vyšetřování a zatýkání odstartuje milánská prokuratura tažení za rozpletení největšího korupčního skandálu

¹²⁸ FOLTÝN, Tomáš. Bipolarizace italského stranického systému. *Politologický časopis*, 2005, roč. 12, č. 2, s. 121.

¹²⁹ STRMISKA, Maxmilián a kol. Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 391.

¹³⁰ Preferenční hlasy bývaly předmětem kupčení, velmi často docházelo k podvodům, neboť pouhé vyznačení preference číslem skrývalo následnou možnost technické manipulace připsáním dalšího čísla (tzv. mikrotužková mina.) Referendum mělo zavést pouze jeden preferenční hlas s vypsáním celého jména preferovaného nikoliv pouze pořadového čísla.

¹³¹ KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 108. BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Většinová iluze anebo italská krajina se zombi*. In: KLÍMA, Michal. *Možnosti úpravy či reformy volebního systému v ČR: (studijní příručka)*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999, s. 53.

sahajícího do nejvyšších pater státní správy v dějinách země souhrnně označovaného jako „*Tangentopoli*“ (odvozeno od italského slova „*tangente*“ – úplatek a „*poli*“ – město čili „úplatkov“). Za akceleraci celé aféry je považováno datum 17. února 1992, kdy dochází k zatčení socialisty Maria Chiesi při přijetí úplatku.¹³² Následná série vyšetřování označovaná jako operace „*čisté ruce*“ („*Mani pulite*“) vedená týmem „*čisté ruce*“, jehož nejznámější osobností a pozdějším symbolem celé akce je soudce Antoni Di Pietro, vede k odhalení rozsáhlé, velmi důmyslné korupční sítě, diskreditující přední politické činitele všech vládních stran.¹³³ Do kauzy byly zapleteny jak soukromé, tak státní podniky, které uplácely politiky výměnou za poskytování veřejných zakázek. Během dvou let bylo zatčeno a odsouzeno celkem 1.233¹³⁴ osob za úplatkářství, vydírání, neprůhledné financování politických stran, krácení daní či spojení s Mafií.

O nekalých praktikách, zkorumpovanosti, využívání systému ve prospěch osobní či stranický se obecně dlouhodobě vědělo, ne však v takové míře, jaká je odhalena. Politické elity, vůči kterým je vedeno stíhání, se samozřejmě brání a snaží se omezit moc soudců. Smyslem jejich obhajoby je, že korupčnictví se účastnili všichni, tudíž by mělo být považováno za administrativní pochybení, což se dokonce pokusila vláda Guiliana Amata dekretem uvést v účinnost.¹³⁵

Důsledkem propuknutí velké úplatkářské aféry je zhroucení politického systému první republiky. *DC* a *PSI* jsou natolik zkompromitovány, že se ocitnou v naprostém rozkladu. Ostatní vládní strany projdou transformací své totožnosti, nicméně ztratí svou kredibilitu, což se ukáže v komunálních volbách na konci roku 1993, kdy úspěch kromě *LN* slaví převážně strany levicového bloku - *MSI* a *PDS*. Za těchto okolností se rozhodne potenciálnímu úspěchu levice v nadcházejících parlamentních volbách čelit Silvio Berlusconi.

2.2.3 Anomálie italské demokracie na počátku 90. let

Ačkoliv mezi italskými historiky nepanuje shoda v přesném datu, předpokládá se že, parlamentní volby v roce 1994 představují pomyslný mezník, který završuje turbulentní

---

¹³² KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 109.

¹³³ Jmenovitě Bettino Craxi (předseda *PSI*), Giulio Andreotti (předseda vlády za *DC*), Arnaldo Forlani (předseda *DC*) uskupení je známé pod zkratkou CAF.

¹³⁴ BIONDANI, Paolo. *Così è nata l'inchiesta Mani Pulite. Il verbale dimenticato di Mario Chiesa* [online]. *espresso.repubblica.it*, 27. března 2015 [cit. 1. května 2016]. Dostupné na: <http://espresso.repubblica.it/attualita/2015/03/26/news/cosi-e-nata-l-inchiesta-mani-pulite-il-verbale-dimenticato-di-mario-chiesa-1.205973#gallery-slider=undefined>.

¹³⁵ KAŠPAR, Josef. Revoluce soudců. Italské zemětřesení rozpoutala nezávislá soudní moc. *Respekt*, 1993, roč. 4, č. 11, s. 10.

události první republiky a umožňuje přechod k republice druhé. Nově přijatý smíšený volební systém s jasnou převahou většinového zastoupení je symbolem veřejností požadovaného odklonu od prvorepublikové praxe, má eliminovat menší politické strany a v důsledku toho i klientelistické sítě. Současně se ale předpokládá, že systém zachová bipolarizaci politické soutěže na dva hlavní póly mezi pravíci a levíci, přičemž by mohlo docházet k plné alternaci pouze dvou stran u vlády, s případnými stálými koaličními partnery.¹³⁶

Ve skutečnosti se italské politické spektrum nezjednodušilo, naopak polarizovaný pluralismus (sice v pozměněné formě) stále přetrvává a parlamentních stran, které neorganizovaně přebíhají z jedné koalice do druhé, přibývá. Přestože proběhla změna volebního systému za účelem akceschopnosti, efektivnosti a především tzv. *governability* vlády, jednalo se o jedinou systémovou změnu druhé republiky, která ve finále nepřinesla změnu stranického formátu. Rovněž z institucionálního hlediska je vlastně druhá republika pokračováním republiky první. Jinými slovy předpokládaná tranzice politického systému postrádá potřebné formálně-ústavní změny, což ve své podstatě zachycuje kvalitu této politické konjunktury.¹³⁷

Italská demokracie vykazuje určité charakteristiky, které přetrvávají dodnes, a které ji činí v mnoha ohledech abnormální. Z historických důvodů byla vždy italská společnost silně spjatá s politikou,¹³⁸ katolickou církví i Mafií. Politický systém, který reprezentoval politickou korupci, klientelismus a styky s Mafií se sice definitivně rozpadl, ale otázka, jak je možné, že ilegální financování politických stran se stalo legitimním společenským tajemstvím zůstala nezodpovězena. Jak píše ve svém dopise na rozloučenou socialistický politik Sergio Moroni „...*velký závoj pokrytectví sdílený všemi pokrýval dlouhá léta způsob působení politických stran a jejich financování....to je italská společenská kultura, definuje si pravidla a zákony a zároveň se tiše dohodne na jejich nerespektování...*“¹³⁹

V případě kauzy *Tangentopoli* byl problém vyřešen svedením viny explicitně na morální selhání politiků. Přestože významný nestor italských liberálních novinářů Indro Montanelli byl přesvědčen, že italskou korupci nelze vymýt, protože korupce není

---

¹³⁶ FOLTÝN, Tomáš. Utváření stranického systému v podmínkách transformace politického systému. Italský stranický systém v letech 1994 – 2008: disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2009, s. 27. Školitel disertační práce prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.

¹³⁷ VANNUCCI, Alberto. The Controversial Legacy of 'Mani Pulite': A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies. *Bulletin of Italian Politics*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 234.

¹³⁸ MASTROPAOLO, Alfio. *La mucca pazza della democrazia. Nuove destre, populismo, antipolitica*. Turín: Bollati Boringhieri, 2005, 160 s.

¹³⁹ BELOHRADSKY, Vaclav. *Dispensa di sociologia* [online]. unite.it, 2010 [cit. 4. května 2016]. Dostupné na: <[http://www.unite.it/UniTE/Engine/RAServeFile.php/f/File_Prof/UNGARO_2405/dispensa_di_sociologia_2010-2011_\(definitivo\).pdf](http://www.unite.it/UniTE/Engine/RAServeFile.php/f/File_Prof/UNGARO_2405/dispensa_di_sociologia_2010-2011_(definitivo).pdf)>. Pozn. překlad autorky

problémem pouze politiky, ale celé italské společnosti. Boj s korupcí v italském případě je možný pouze jediným způsobem, a to změnou Italů nikoliv výměnou politické třídy, protože i nová politická elita se dříve či později zkorumpuje. A dodává, že politici jsou obrazem společnosti a toho, čím jsme se stali.

Potřeba vymanit se z krize státu a institucionální nekompetence počátku devadesátých let, doplňuje občanské volání po účinných opatřeních v boji proti korupci a politické odpovědnosti za minulé činy. Nicméně existence například případu významného křesťansko-demokratického politika Giulia Andreottiho, jenž byl v důsledku kauzy *Tangentopoli* nejprve odsouzen z napojení na Mafii v souvislosti s objednanou vraždou nepohodlného investigativního novináře Mina Pecorelliho a posléze osvobozen pro údajný nedostatek důkazů, ukazuje absenci politické vůle nést historickou a politickou odpovědnost za své činy. Tím se prohlubuje propast mezi politickou elitou a občanskou společností.¹⁴⁰ Navíc rapidně klesá důvěra ve státní instituce a samotný stát.

Není pochyb o tom, že události počátku devadesátých let, které zničily italskou politickou kulturu, zároveň poskytly prostor pro nové populistické politické síly, které determinují další vývoj v zemi. Společnost je nakloněná politické identitě, která není svázaná se starými politickými stranami. Potřeba definitivně se rozejít s minulostí ve prospěch nového začátku s „normálním“ stranickým systémem,¹⁴¹ vytváří klíčovou podmínku úspěchu populistické politiky.¹⁴² Přestože společnost v tomto období působí jako účinná kontrola proti šíření politické a administrativní nezákonnosti (už jen z důvodu široké podpory justice), volí do čela vedení země muže, jenž je označen za skutečné dědictví *Tangentopoli*¹⁴³ a jemuž je důvěra opětovně projevována i po bezprecedentních konfliktech se soudní mocí. Tento paradox italské kultury výstižně charakterizoval britský historik Geoff Andrews „*Itálie nebyla normální zemí před Berlusconiem, ještě méně jí byla v průběhu jeho vlády, ale nemusela by být taková v letech následujících.*“¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, s. 10.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 5.

¹⁴² TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 281.

¹⁴³ LANE, David. *Berlusconi's Shadow, Crime, Justice and the Pursuit of Power*. Allen Lane, 2004, 336 s. In: ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, s. 31.

¹⁴⁴ ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, s. 14. Pozn.: překlad autorky.

2.3 Silvio Berlusconi

Těsné spojení ekonomické, finanční a mediálně-komerční sféry s politikou není z dlouhodobějšího hlediska ničím novým, proto by bylo mylné domnívat se, že Silvio Berlusconi¹⁴⁵ představuje po této stránce jedinečný italský fenomén. Silná personalizace politiky prostřednictvím médií se stává běžným trendem dnešní doby. Ve světě existuje řada případů propojení mediálních magnátů s politickou sférou, jmenovitě Australan Rupert Murdoch nebo Francouz Jean-Marc Messier. Akcentace významu osobnosti mediálních magnátů, kteří využívají média pro vstup do politiky tím, že si kupují nevidané množství televizního času, přibývá. Ostatně Ross Perot, Steve Forbes, Mike Bloomberg, Jon Corzine jsou představitelé tzv. amerických politiků bilionářů,¹⁴⁶ jejichž mediální personalizace významně konkurovala tradičním politickým stranám a jejich platformám.

Důvod, proč je zrovna charismatická osobnost Silvia Berlusconiho, kterému se přezdívá „Rytíř“ („*Il Cavaliere*“),¹⁴⁷ považována za něco přinejmenším netradičního je, že jako první mediální magnát,¹⁴⁸ majitel několika televizních stanic, vydavatelství a dokonce vlastník nejslavnějšího italského fotbalového klubu AC Miláno, se stal nejmočnějším mužem-premiérem v čele šedesátimilionové země. Politickou kariéru Silvio Berlusconi zahájil v roce 1994, od té doby má prakticky permanentně problémy se zákonem, bylo proti němu vedeno více než dvacet soudních řízení, s jeho osobou je spojena řada kontroverzí, počínaje nejasným původem financí v počátcích jeho podnikatelských aktivit ve stavebnictví, členstvím v utajované organizaci zednářské lóže „*Propaganda 2*“, enormním konfliktem zájmů, schvalováním zákonů *ad personam* a konče řadou sexuálních skandálů včetně afér s nezletilými dívkami.

Vůbec poprvé se britský týdeník *The Economist* pustil do radikální kampaně proti politikovi, když v roce 2001 publikoval následující: „...v každé pořádné demokracii by bylo přece nemyslitelné, aby člověk, o němž se předpokládá, že bude zvolen do funkce předsedy vlády, byl v nedávné době vyšetřován mimo jiné za praní špinavých peněz, spoluúčast na

---

¹⁴⁵ Více o kontroverzních momentech soukromého i profesionálního života Silvia Berlusconiho v norském investigativní dokumentu, který nikdy nebyl vysílán v italské televizi viz. Andrea Cairola, Susan Gray. „*Citizen Berlusconi (il presidente e la stampa)*.” 2013. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=aZG54JSA16Y>.

¹⁴⁶ GINSBORG, Paul. *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony*. London: Verso, 2005, s. 9-10.

¹⁴⁷ V roce 1977 byl Berlusconiho udělen prezidentem italské republiky čestný titul *Il cavaliere del lavoro* (Rytíř práce) za zásluhy v podnikatelském sektoru.

¹⁴⁸ GINSBORG, Paul. *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony*. London: Verso, 2005, s. 10.

vraždě, spojení s Mafií, daňové úniky, uplácení politiků, soudců a finanční policie. Ale tou zemí je Itálie a tím člověkem je Silvio Berlusconi, téměř jistě její nejbohatší občan...“¹⁴⁹

Přesto všechno byl zvolen čtyřikrát předsedou vlády a dokonce je jediným politikem v novodobé italské historii, kterému se podařilo vládnout skoro celé pětileté funkční období tj. od 11. června 2001 do 23. dubna 2005.¹⁵⁰ Mnozí v jeho politické síle spatřují nebezpečné implikace pro západní demokracie. Nicméně Berlusconiho vzestup k moci je spíše důsledek dokreslující partikulární italský kontext, který ve své podstatě ukazuje obraz skutečné Itálie jako země se slabou národní identitou, se silnými ekonomickými rozdíly mezi regiony na severu a jihu, jako zemi rozvrácenou politickou krizí, poznamenanou společenským úpadkem a politickým selháním italské levice.

Za účelem naplnění cíle práce by bylo bezpředmětné zabývat se v následujících podkapitolách podrobným popisem života Silvia Berlusconiho. Proto se práce spíše zaměří na projevy chování v jeho politickém stylu, které jsou podstatné pro jejich následné ztotožnění s populismem. To vše v kontextu jeho podnikatelských aktivit, vstupu do politiky a počátečního politického působení. Mimo to práce uvede prostředky a strategie, které si Berlusconi zvolil, aby oslovil co největší množství potenciálních voličů a které mu významně napomohly k politickému úspěchu.

2.3.1 „Il Cavaliere“

Co se týče dětství a dospívání Silvia Berlusconiho,¹⁵¹ tak paradoxně jediné informace z tohoto období pocházejí z přinejmenším přehnaně idylicky vykreslené autobiografické publikace,¹⁵² kterou v roce 2001 v souvislosti s parlamentními volbami nechal zaslat dvanácti milionům italských domácností.¹⁵³ Oportunisticky v ní vykresluje sám sebe jako bystrého uličníka, který vždy respektuje autority, je oddaný rodičům i katolické víře.

---

¹⁴⁹ *Fit to run Italy* [online]. economist.com, 26. dubna 2001 [cit. 8. května 2016]. Dostupné na: <<http://www.economist.com/node/593654>>. Pozn. překlad autorky

¹⁵⁰ Governo Italiano Presidenza del Consiglio dei Ministri, i governi dal 1943 ad oggi [online]. gverno.it [cit. 9. května 2016]. Dostupné na: <<http://www.governo.it/i-governi-dal-1943-ad-oggi/191>>.

¹⁵¹ Více k biografii Silvia Berlusconiho ad hoc film: FAENZA, Roberto, MACELLONI, Filippo. „*Silvio forever: autobiografia non autorizzata di Silvio Berlusconi*“ [online]. dailymotion.com. Roma: Lucky Red: Gruppo editoriale L'Espresso, 2011. Dostupné na: <http://www.dailymotion.com/video/xohsoz_silvio-forever-autobiografia-non-autorizzata-da-silvio-berlusconi-parte-1_news>.

¹⁵² Jedná se o stovacetipětistránkovou publikaci s názvem „*Una storia italiana*“ („*Jeden italský příběh*“) vydanou nakladatelstvím Mondadori v nákladu dvaceti milionů kopií.

¹⁵³ STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 30.

Jeho život je neodmyslitelně spjat s Milánem, zde se v roce 1936 narodil do klasické italské měšťanské rodiny jako nejstarší ze tří sourozenců. Matka Rosa Bossi je ženou v domácnosti a otec Luigi pracuje jako úředník v bance. Po absolvování přísného salesiánského (katolického) lycea se rozhodne studovat právnickou fakultu na milánské Státní univerzitě. Vzhledem k nedostatku financí se při studiu živí zpěvem na výletních lodích i prodejem vysavačů. V roce 1961 studium dokončí s nejlepším možným výsledkem získaným za obhajobu diplomové práce na téma značně relevantní pro jeho budoucnost „*Smluvní aspekty reklamních časů*“.

Berlusconi rád vypráví příhody z období mládí a studia, aby zdůraznil své zázračné schopnosti překonat každou překážku, samozřejmě díky osobnímu kouzlu a sex appeal,¹⁵⁴ přičemž je těžké rozlišit, co jsou fakta a co výmysly. Indro Montanelli, který Berlusconiho znal velmi dobře, o něm řekl: „*Silvio Berlusconi má osobitý vztah k pravdě. Je profesionální lhář, lže pořád a všem, dokonce i sám sobě až do chvíle, dokud on sám neuvěří svým vlastním lžím.*“¹⁵⁵

Za jeho podnikatelským rozkvětem, kromě vynikajících přesvědčovacích schopností, stojí ekonomický zázrak padesátých a šedesátých let, který učinil z Itálie jednu z nejbohatších ekonomik světa. Miláno se v té době stává centrem veškerého dění. Přitahuje novou pracovní sílu, čímž roste poptávka po nemovitostech. Berlusconi jako sedmadvacetiletý mladík se navzdory nulovému vlastnímu počátečnímu kapitálu, ale s maximálním úsilím, rozhodne podnikat ve stavebním průmyslu. S penězi půjčenými od banky, kde pracuje jeho otec, začne stavět bytové komplexy. Největší úspěch a postavení důležitého národního developera mu přinese jeho v pořadí třetí projekt *Milano 2* (1970-1979). *Milano 2* je residenční komplex o velikosti skutečné městské čtvrti pro několik tisíc obyvatel na okraji Milána.

Přestože dodnes není znám přesný původ finančních zdrojů pro stavbu tohoto megalomanského projektu, Berlusconi jeho realizací ukáže skutečného podnikatelského ducha, výborné vyjednávací schopnosti, kreativitu a co víc svůj vliv tím, že využije nově

---

¹⁵⁴ STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 33.

¹⁵⁵ TRAVAGLIO, Marco. *Piccolo catalogo ragionato delle bugie berlusconiane*. Per collezionisti [online]. verbal.it, červenec 2003 [cit. 12. května 2016]. Dostupné na:

<[http://www.verbal.it/privato/berlusconi/\(Ebook%20-%20Ita%20-%20Sagg%20-%20Politica\)%20Travaglio,%20Marco%20-%20Berlusconi%20Una%20Frottole%20Italiana%20\(Pdf\).pdf](http://www.verbal.it/privato/berlusconi/(Ebook%20-%20Ita%20-%20Sagg%20-%20Politica)%20Travaglio,%20Marco%20-%20Berlusconi%20Una%20Frottole%20Italiana%20(Pdf).pdf)>.

Pozn. překlad autorky.

získaných politických konexí a odkloní letové trasy nedalekého letiště Linate,¹⁵⁶ neboť hluk vzletajících a přistávajících letadel brání prodeji jeho apartmánů.

V roce 1976 ústavní soud legalizuje soukromé rozhlasové a televizní vysílání na lokální úrovni.¹⁵⁷ Právě projektem *Milano 2* si Berlusconi prověřuje mechanismy televizní produkce a vstupuje do mediálního sektoru. V roce 1978 odkupuje pro rezidenty čtvrti televizní stanici *TeleMilano*. Ve stejném roce zakládá holding *Fininvest*, aby zastřešoval jeho společnosti v oblasti stavebnictví a první aktivity v oblasti médií. O dva roky později finanční skupina *Fininvest* skoupí další lokální stanice a vytváří celostátní soukromou televizní stanici *Canale5*.

Vzhledem k tomu, že je italská státní televize Rai od svého založení přesným obrazem italské politiky a existují pouze tři kanály pod kontrolou politických stran DC, PSI a PCI, čemuž odpovídá úzce zaměřené nepříliš divácky zajímavé vysílání většinou s náboženským či politickým obsahem, využívá Berlusconi doposud neregulovaný trh komerční televize. Z pozice vynikajícího obchodníka velice rychle pochopí, že z důvodu přísných reklamních limitů ve státní televizi Rai, vzniká na trhu široká poptávka po reklamním prostoru, který se rozhodne pohotově zaplnit prodejem reklamních spotů prostřednictvím vlastní reklamní společnosti *Publitalia80* založené v roce 1979. Dokáže vytvořit dojem, že nenabízí pouze obyčejný produkt, ale vizi nekonečného rozvoje, prosperity a blahobytu. Právě naučené techniky prodeje tvoří základ jeho pozdější rétoriky a politického apelu.

V průběhu několika let rozšiřuje celostátní vysílání o dříve konkurenční *Rete4* a *Italia1*, čímž postupně vytváří budoucí televizní monopol s názvem *Mediaset*. Pragmaticky roztrhává zaostalý státní monopol Rai, revolučním a hlavně inovativním způsobem mění podmínky italského veřejnoprávního i komerčního televizního vysílání, a to zejména inzercí reklamních spotů, důkladným načasováním a výběrem moderních televizních pořadů cílících na konkrétní skupinu obyvatel (děti, ženy v domácnosti, penzisté), čímž si získá i významnou část voličské základny.¹⁵⁸ Sledovanost si Berlusconi zajistí populárními americkými seriály jako *Baywatch* a soap operami typu *Dallas* a *Dynastie*. Nechybí americké filmy, fotbalové zápasy, vědomostní soutěže, talk show ani kreslené seriály pro děti.¹⁵⁹ Do vysílání dokonce

---

¹⁵⁶ ANDREWS, Geoff. *Un paese anormale. L'Italia di oggi raccontata da un cronista inglese*. Monte Porzio Cantone: Effepi Libri, 2006, s. 43-44. Italský překlad z anglického originálu: ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, 202 s

¹⁵⁷ NUMERATO, Dino. Silvio Berlusconi: mediální kontrolor vlastního rozhodování. *Revue pro média*, 2002, č. 3, s. 21-23.

¹⁵⁸ ANDREWS, Geoff. *Un paese anormale. L'Italia di oggi raccontata da un cronista inglese*. Monte Porzio Cantone: Effepi Libri, 2006, s. 45. Italský překlad z anglického originálu: ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, 202 s

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 44.

zařazuje dříve nemyslitelné erotické pořady z vlastní produkce, čímž prolamuje ledy katolického veřejného života a sexuální tabuizaci.

Sexualita v životě Berlusconi zaujímá důležité místo. Sám sebe prezentuje jako velkého svůdníka a milovníka žen. Ostatně svádění je součástí jak jeho prodejní, tak politické strategie. Ženami se obklopuje nejen v osobním životě, ale i v pracovním prostředí a je k nim nadmíru galantní. Berlusconiho oddaná sekretářka Marinella Brambilla o něm řekla: „*Berlusconi projevuje enormní respekt k tomu, kdo pro něj pracuje. Má smysl pro humor, nadšení pro věc a neuvěřitelnou vnitřní sílu, kterou na Vás přenese...Je schopen Vás ohromit zapamatováním si data Vaší osobní či rodinné události, ke které Vám pošle dárek nebo zavolá.*“¹⁶⁰ Oddanost a spolehlivost umí řádně ocenit, je štědrým zaměstnavatelem, který zvýší plat, aniž by byl vznesen požadavek.

Za obrovskou sledovaností Berlusconiho kanálů stojí právě programy založené na sexualitě. Mimořádný úspěch má televizní hra, předchůdkyně *reality show*, *Colpo Grosso*, jejímž smyslem je, že se oba protagonisté opačného pohlaví svlékají do spodního prádla. Na základě vynikajícího výběru televizní zábavy pro všechny věkové kategorie se Berlusconiho televize stává v životě Italů důležitým elementem určující jejich životní styl a novou formu italské kultury. Když v roce 1984 dojde pro porušení zákona k přerušování vysílání na všech Berlusconiho stanicích, zvedá se vlna odporu. Není náhoda, že v průběhu několika málo dní Berlusconiho přítel a předseda vlády v jedné osobě Bettino Craxi vydává vládní nařízení tzv. *decreto Berlusconi*, které opravňuje Berlusconiho k obnovení vysílání na všech jeho stanicích, čímž se otevřela cesta k duopolizaci italského televizního trhu¹⁶¹ a zároveň se potvrzuje jeho napojení na mocné politické elity.

Globalizace, americký kapitalismus, moderní informační technologie a extrémně příznivé podmínky v podobě absence legislativní regulace televizního trhu poskytly Berlusconiho možnost za velmi krátkou dobu (1976-1981) dosáhnout úrovně celonárodního televizního vysílání. Výnosy z reklamy, vzhledem k tomu, že *Publitalia80* pokrývala v roce 1983 43% z celkového trhu televizní reklamy,¹⁶² umožňují rozšířit Berlusconiho mediální impérium nejen o řadu dalších zahraničních televizních stanic, ale i o několik tištěných médií pod hlavičkou vydavatelského domu *Mondadori*, který kupuje na počátku devadesátých let.

---

¹⁶⁰ STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 111. Pozn.: překlad autorky.

¹⁶¹ NUMERATO, Dino. Silvio Berlusconi: mediální kontrolor vlastního rozhodování. *Revue pro média*, 2002, č. 3, s. 21-23.

¹⁶² GINSBORG, Paul. *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony*. London: Verso, 2005, s. 46.

2.3.2 Od podnikatele k politikovi

„Není nikdo na světové scéně, kdo by se mohl se mnou srovnávat, žádný z politických představitelů nemá mou minulost, takový životní příběh, jaký mám já... O mých dovednostech není pochyb, má lidská podstata, můj příběh, o tom si jiní mohou nechat jen zdát. To všichni ostatní musí dokázat mně, že jsou schopní.“¹⁶³ (Silvio Berlusconi)

Podnikatelský úspěch Silvia Berlusconiho v sektoru médií je klíčovým aspektem pro pochopení jeho úspěchu v politice. Moc, kterou Berlusconi získá jako vlastník soukromých televizních kanálů, je fundamentální jak pro vytvoření neformálního vztahu s divákem-voličem, tak pro populistické pokusy přenést svůj styl a etiku na všeobecné publikum.¹⁶⁴ Nejen že události počátku devadesátých let poskytly prostor, ale staly se důvodem pro politickou realizaci Silvia Berlusconiho, která determinovala další vývoj v zemi. Po skandálu *Tangentopoli*, který způsobil rozklad *DC* je situace pravice a pravého středu italské politické scény zcela nejasná a preference jasně poukazují na vzestup postkomunistických stran.

Právě zamezení vítězství levice v nadcházejících parlamentních volbách údajně vede Silvia Berlusconiho k tomu, aby na podzim roku 1993 založil „akciovou společnost pro politiku“ pod názvem Sdružení pro dobrou vládu¹⁶⁵ a posléze politické hnutí. Podle svých slov „*je nucen vypít kalich hořkosti veřejného závazku v zájmu svých spoluobčanů, protože pocit zodpovědnosti převážil nad rizikem vlády v rukou neschopným politiků.*“ Svůj vstup do politiky Berlusconi prezentuje jako akt morální potřeby.¹⁶⁶ Zdůrazňuje své postavení podnikatele, „*který nedělá politiku, aby nemusel chodit do práce, jako většina politiků, ale protože v ni věří.*“¹⁶⁷

Skutečné motivy, které vedou Berlusconiho k politické angažovanosti, jsou spíše záchranou sama sebe a svého podnikání, než své milované země před komunistickou hrozbou. Na počátku devadesátých let se totiž Berlusconiho *holding Fininvest*, zastřešující široké spektrum služeb prostřednictvím několika důležitých firem, jako je pojišťovna *Mediolanum*, *Mediaset*, divadlo *Manzoni*, banka *Mediolanum*, letecká přepravní společnost *Alba* nebo

---

¹⁶³ STELLA, Gian Antonio. *Da Berlusconi a Renzi l'incredibile autostima dei nostri premier* [online]. *corriere.it*, 22. únor 2016 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na: <<http://www.corriere.it/opinioni/16-febbraio-23/da-berlusconi-renzi-l-incredibile-autostima-nostri-premier-139887f2-d9a0-11e5-b385-82888b0a9701.shtml>>.

¹⁶⁴ GINSBORG, Paul. *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony*. London: Verso, 2005, s. 46.

¹⁶⁵ KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 114.

¹⁶⁶ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 285. Pozn.: překlad autorky.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 286. Pozn.: překlad autorky.

fotbalový klub *A.C. Milan*, dostává do vážných finančních problémů blížících se úpadku. Navíc v kontextu protikorupčních čistek milánské prokuratury jsou profesně zlikvidováni prakticky všichni přátelé a političtí patroni (především Bettino Craxi), s jejichž pomocí vybudoval své impérium a udržoval si dominantní pozici na televizním a reklamním trhu. Berlusconi si uvědomuje, že je jen otázkou času, než vyšetřovatelé odhalí nadstandartní (korupční) vztahy, které spojují jeho osobu a podnikatelské záměry s již bývalou politickou elitou.¹⁶⁸ Jeho kritici zastávají názor, že vstup do politiky byl čistě účelovým krokem, aby se vyhnul vězení a podnikatelskému krachu.

Nástupu na politickou scénu předcházela důkladně promyšlená řada průzkumů veřejného mínění. Několik expertů řídí tzv. *focus groups* za účelem zjistit společensko-voličské preference a očekávání, aby Berlusconiho vytvořený odkaz zaujal co nejširší publikum.¹⁶⁹ Zpočátku se jedná spíše o experiment ve volebním a politickém marketingu¹⁷⁰ pod patronátem personálního oddělení reklamní agentury *Publitalia*⁸⁰. Nejprve je vybrána stovka nejlepších reklamních agentů, kteří jsou dokonale proškoleni a zapsáni na volební kandidátky s cílem přesvědčit klienty *Fininvestu*, aby se stali voliči a příznivci budoucí politické strany.¹⁷¹ Jakmile má Berlusconiho soukromá politická kampaň pozitivní výsledky, je založeno umírněné hnutí Vzhůru Itálie („*Forza Italia*“ - *FI*). Netradiční název je duchaplně zvolen podle pokřiku fanoušků při fotbalovém zápase. Právě fotbal, který Italové tolik milují, patří více či méně mezi poslední věc, která v nich dokáže vyvolat silný pocit národní hrdosti, což je přesně to, co se Berlusconiho hodí pro jeho politický záměr. Kromě toho skandováním hesla *Forza Italia* při fotbalových zápasech si zajišťuje geniální neplacenou reklamu.

Samotný vstup na politickou scénu byl gestem symbolického významu,¹⁷² které reprezentuje jedinečný případ v historii italské politiky. Dne 26. ledna 1994 Berlusconi posílá videokazetu s více než devítiminutovou nahrávkou do všech vlastních televizních sítí a mimo to také do Reuters a Rai. Obsahem nahrávky, která je natočena v pracovně Berlusconiho vily *Arcore*, je oficiální oznámení o rozhodnutí vstoupit na hřiště („*scendere in campo*“), respektive vstoupit do politiky, což podle Taguieffa reprezentuje pravděpodobně ten

---

¹⁶⁸ BARBACETTO, Gianni. *Berlusconi, 20 anni fa la discesa in campo. Con la regia di Craxi e Dell'Utri* [online]. *ilfattoquotidiano.it*, 26. ledna 2014 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na: <<http://www.ilfattoquotidiano.it/2014/01/26/berlusconi-20-anni-fa-la-discesa-in-campo-con-la-regia-di-craxi-e-dellutri/857831/>>.

¹⁶⁹ STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 8.

¹⁷⁰ PAOLUCCI, C. The nature of Forza Italia and the Italian transition. *Journal of Southern Europe & the Balkans*, 2006, roč. 8, č. 2, s. 166.

¹⁷¹ STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010, s. 8.

¹⁷² GINSBORG, Paul. *L'Italia del tempo presente: famiglia, società civile, Stato, 1980-1996*. Torino: Einaudi, 2007, s. 540.

nejdůležitější příklad politické formy mobilizace definované jako „*telepopulismus*“, tedy exkluzivní použití televize jako nástroje pro komunikaci s lidem.¹⁷³

*„Itálie je země, kterou miluji. Zde mám své kořeny, své naděje, své obzory. Zde jsem se od mého otce a od života naučil mé podnikatelské profesi. Zde jsem získal vášeň pro svobodu. Rozhodl jsem se vstoupit na hřiště a zabývat se věcí veřejnou, protože nechci žít v nesvobodné zemi, řízené nezralými silami a lidmi, jenž jsou propletení v politicky a ekonomicky zkrachovalé minulost...“*¹⁷⁴

Celý předvolební televizní přenos je součástí strategie propracované do sebemenšího detailu včetně logiky uspořádání psacího stolu a výběru barvy¹⁷⁵ kravaty. Není ponechán žádný prostor pro improvizaci. To vše s jediným záměrem. Prostřednictvím televize se obrátit přímo k lidu a zacílit na budoucí voličské skupiny podnikatelů, žen v domácnosti a manažerů.¹⁷⁶ Kritikou profesionálních politiků a zdůrazňováním pozice úspěšného mediálního podnikatele se Berlusconi snaží vytvořit obraz politického outsidera a tím se distancovat od provinilých politických elit, čímž symbolizuje novou politickou identitu, která není více vázaná na politické strany. Sám sebe a své osobní a podnikatelské úspěchy uvádí jako příklad svých kvalit, čímž vzbuzuje respekt a důvěru jej následovat. Jednoduše sloučil vrozené osobní charisma se schopností efektivně komunikovat. Jeho charismatický styl je navíc podtržen mladším vzhledem daným pečlivou úpravou zevnějšku.

Úspěšně se mu daří sebezprezentovat se jako nová nediskreditovaná tvář, která „...*systematickými výzvami chce zabránit přístupu k vládě lidem spjatým s politicky i ekonomicky pokleslou minulostí.*“¹⁷⁷ Vytváří obraz přirozeného charismatického vůdce, který je jako jediný schopen, díky svým výjimečným osobním schopnostem, splnit obtížnou misi záchrany Itálie a vytvořit nový italský zázrak.¹⁷⁸ Důvěra v osobnost Silvia Berlusconiho dokonce zastínila obsah programu a prezentaci strany v předvolební kampani. Navíc byla

---

¹⁷³ BIORCIO, Roberto. *Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi*. Milano-Udine: Mimesis, 2015, s. 72.

¹⁷⁴ BERLUSCONI, Silvio. *Discesa in campo di Berlusconi 1994* [online]. youtube.com, 26. leden 1994 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=B8-uIYqnk5A>>. Pozn. překlad autorky.

¹⁷⁵ Modrá barva hraje v oblékání Silvia Berlusconiho významnou roli. Psychologové uvádějí, že právě tato barva symbolizuje blahobyt.

¹⁷⁶ ANDREWS, Geoff. *Un paese anormale. L'Italia di oggi raccontata da un cronista inglese*. Monte Porzio Cantone: Effepi Libri, 2006, s. 49. Italský překlad z anglického originálu: ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, 202 s.

¹⁷⁷ KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 115.

¹⁷⁸ PAOLUCCI, C. The nature of Forza Italia and the Italian transition. *Journal of Southern Europe & the Balkans*, 2006, roč. 8, č. 2, s. 169.

umocněna právě životopisem úspěšného podnikatele jako zárukou úspěchu všeho a všech.¹⁷⁹ Vlastně je typický úspěšný *self-made man*, který navzdory obrovskému bohatství se s často používanou frází „*jsem jeden z vás*“ snaží vypadat jako člověk z ulice.¹⁸⁰ Psychologicky navozuje potenciální rovnost mezi sebou a svými příznivci. Celé populistické pozadí Berlusconi vyjadřuje díky vynikajícím řečnickým schopnostem, aby sebe a své pojetí politiky přiblížil všem společenským vrstvám, tak ve svém projevu kromě jednoduchého a přímého jazyka, používá fotbalový slang.

„*Jestliže jsem se rozhodl sestoupit na hřiště s novým politickým hnutím, a jestliže teď žádám vás, abyste také vstoupili na hřiště, vy, vy všichni, teď hned, než bude příliš pozdě...*“¹⁸¹ „*Slyšel jsem, že hra začíná být nebezpečná, že se hraje o všechno ve dvou pokutových územích se zoufale opuštěným středem.*“¹⁸²

V průběhu celého projevu zdůrazňuje skutečnou potřebu rozejít se jednou pro vždy se starým režimem. „*Se svým stylem a rétorikou navrhuje sebe a svou politickou stranu jako autentické interprety a ochránce vůle lidu v opozici k politickému systému.*“¹⁸³ Staví sebe a svou stranu do role jediné alternativy k *partitokracii* a nabízí se jako garance před možnou katastrofou, kterou by přineslo volební vítězství a vláda komunistů. „*Naše levice předstírá, že se změnila. Říká, že se stala liberálně demokratická, ale není to pravda...Z tohoto důvodu jsme nuceni se jim vzepřít. Protože my věříme v jednotlivce, a svobody...*“¹⁸⁴

Vědomě vytváří ze znovuobnovené levice reálnou hrozbu, proti které je třeba bojovat. Zdůrazňuje, že proti „*levicovému kartelu*“¹⁸⁵ je nutné vytvořit opoziční sílu v podobě tzv. „*pólu svobody*.“¹⁸⁶ Berlusconiho manicheistická vize společenského boje mezi dobrým pólem demokratického liberalismu a špatným pólem komunismu udává patrně ten nejvyhraněnější ideologický tón jeho první volební kampaně, což nakonec má za následek opětovnou polarizaci politického konfliktu, tentokrát posílenou Berlusconiho monopolem na tematizaci nového.

¹⁷⁹ KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 115.

¹⁸⁰ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 284.

¹⁸¹ BERLUSCONI, Silvio. *Discesa in campo di Berlusconi 1994* [online].youtube.com, 26. leden 1994 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=B8-uIYqnk5A>>. Pozn. překlad autorky.

¹⁸² ANDREWS, Geoff. *Un paese anormale. L'Italia di oggi raccontata da un cronista inglese*. Monte Porzio Cantone: Effepi Libri, 2006, s. 48. Italský překlad z anglického originálu: ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, 202 s. Pozn.: překlad autorky.

¹⁸³ BIORCIO, Roberto. *Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi*. Milano-Udine: Mimesis, 2015, s. 71. Pozn.: překlad autorky.

¹⁸⁴ BERLUSCONI, Silvio. *Discesa in campo di Berlusconi 1994* [online].youtube.com, 26. leden 1994 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=B8-uIYqnk5A>>. Pozn. překlad autorky.

¹⁸⁵ Tamtéž. Pozn. překlad autorky.

¹⁸⁶ Tamtéž. Pozn. překlad autorky.

Berlusconi si je vědom, že kredibilita jeho zatím „virtuální strany“ nemůže být zaručena pouze průzkumem veřejného mínění.¹⁸⁷ Správně předpokládá, že úspěch v imaginárním boji proti levici v podobě voleb mu v roce 1994 zaručí pouze koaliční spojení se stranami s názorovou blízkostí a s již potvrzenou politickou silou z administrativních voleb v roce 1993. Proto vyjedná dohodu s pravicovými stranami *LN* na jedné straně a s *MSI* přetvořeného do Národní Aliance („*Alleanza Nazionale*“ - *AN*) na straně druhé. Nicméně animozita mezi oběma subjekty brání Berlusconimu vytvořit jednu velkou koalici „umírněných“. Proto šikovně uzavírá koalici s *LN* pod názvem Pól Svobody („*Polo della libertà*“) a koalici s *MSI-AN* pojmenovává Pól dobré vlády („*Polo del buon governo*“). Na počátku roku 1994, tedy místo pravého středu ve stranickém spektru, zaplňuje Berlusconiho *FI* s nově založenou koalicí dvou *Pólů*. Krátce poté výsledek březnových voleb podle očekávání ovlivňuje Berlusconiho vstup do politiky. S novou koalicí volby vyhrává se součtem hlasů 46,1 % pro oba *Póly*.¹⁸⁸

Přestože jádro úspěchu Silvia Berlusconiho ve volbách v roce 1994 tvoří zejména jeho schopnost řídit strategie politického marketingu, a to za použití veškerých svých firemních zdrojů, tak významnou roli sehrává také populistický příspěvek *LN* vedené Umbertem Bossim v podobě vytvoření kulturních předpokladů a názorového klima, které favorizují vstup Berlusconiho do politiky. Právě Bossi nastartuje tranzici nového politického režimu delegitimizací politické levice populistickou variantou pravice. Berlusconi si „*protest proti partitokracii vyjádřený Bossim osvojí a předefinuje*.“¹⁸⁹ Nabízí alternativu k příliš agresivnímu legistickému návrhu řešení politické krize, kterým je federalizace Itálie a odtržení produktivního Severu od zaostalého Jihu. Akcentací novosti a umírněnosti se Berlusconiho podaří odejmout dosavadní výhodu *LN* a *MSI*, což potvrdily i výsledky voleb, neboť významnou část elektorátu *FI* tvořili voliči, kteří prvotně podporovali *LN*.¹⁹⁰

Za zmínku stojí, že vztah Italů k politice není dán důsledkem individuálního výběru, ale spíše potvrzením daného zařazení jednotlivce ve společnosti podle kulturních hodnot či symbolů, se kterými se identifikuje. Ostatně to potvrzuje italský výraz hlas dle (stranické) příslušnosti („*voto di appartenenza*“). Tradiční prvorepubliková politická kultura je tvořena dvěma silnými komunitami: komunistickým lidem na jedné straně a křesťansko-

---

¹⁸⁷ BIORCIO, Roberto. Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi. Milano-Udine: Mimesis, 2015, s. 78.

¹⁸⁸ ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Populist in Power*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge studies in extremism and democracy, 2015, s. 18.

¹⁸⁹ BIORCIO, Roberto. Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi. Milano-Udine: Mimesis, 2015, s. 77. Pozn.: překlad autorky.

¹⁹⁰ FOLTÝN, Tomáš. Bipolarizace italského stranického systému. *Politologický časopis*, 2005, roč. 12, č. 2, s. 123.

demokratickým lidem na druhé straně. Po volbách v roce 1994 je jasné, že toto tradiční ideologické ukotvení již neplatí, voliči jsou připraveni změnit směr. Proto má úspěch politická nabídka sjednocení někdejšího dvojího lidu na bázi podnikatelského úspěchu Silvia Berlusconiho.¹⁹¹ S jeho vstupem začínají mít v éře italské post-ideologické politiky daleko větší význam atributy jako osobnost, charisma, verbální projev a obrazové vyjádření (imagocrazie).

2.3.3 Forza Italia: od reklamy k politice

„Vzkříšení Itálie je Forza Italia. I když to je přehnané, je to Silvio Berlusconi.“¹⁹²
(Silvio Berlusconi)

Silvio Berlusconi přináší do italské politiky celou řadu inovativních prvků zejména v oblasti politického marketingu a komunikace, na které klasické politické strany a jejich leadři nejsou schopni ihned reagovat. „Jedna z těchto inovací má však partikulární dopad na stranicko-politický systém, politickou komunikaci, vládní programy, obsah tvorby právních předpisů a pravděpodobně i kvalitu italské demokracie, jmenovitě se jedná o vytvoření politické strany nového organizačního modelu.“¹⁹³

Již v okamžiku vstupu na politickou scénu je pozice Silvia Berlusconiho prakticky bezkonkurenční, zejména z důvodů vlastnictví televizních sítí a prakticky neomezeného časového prostoru pro reklamu, což mu poskytlo potenciál vytvořit vlastní elektorát. Osobní profil Berlusconiho postavený na úspěchu, bohatství a materiálním blahobytu vytváří určitý kulturní model, na němž je založená právě identita politické strany *FI*. Propagaci tohoto kulturního modelu zajišťuje televizní reklama. Dle italské studie vyplývá, že volba voliče, komu ve volbách udělí svůj hlas, skutečně závisí na sledovaném televizním kanálu.¹⁹⁴ Úspěch celé politické kampaně Silvia Berlusconiho by byl jednoduše nemyslitelný bez vlastnictví mediální televize.

---

¹⁹¹ KUNC, Jiří. Zrod a zánik stranického systému: První italská republika. *Politologická revue*, 1994, roč. 1, č. 03a, s. 10.

¹⁹² ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Populist in Power*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge studies in extremism and democracy, 2015, s. 20. In: Travaglio, Marco. *Il pollaio della libertà*. Florence: Valecchi, 1995, 272 s.

¹⁹³ PAOLUCCI, C. The nature of Forza Italia and the Italian transition. *Journal of Southern Europe & the Balkans*, 2006, roč. 8, č. 2, s. 163. Pozn.: překlad autorky.

¹⁹⁴ DURANTE, Ruben, PINOTTI Paolo, TESEI Andrea. *Perché gli italiani votano per Berlusconi?* [online].lavoce.info, 22. únor 2013 [cit. 22. května 2016].
Dostupné na:<<http://www.lavoce.info/archives/6995/mediaset-la-frequenza-incide-sul-voto/>>.

Založením vlastní politické strany, která je nedotčena korupčními skandály *Tangentopoli*, dokáže Berlusconi adekvátně a zčas zareagovat na společensko-politické změny a zaplnit italský politický trh novou silou pocházející z občanské společnosti v době, kdy je italská veřejnost zcela znechucena stranicko-politickou krizí. „*Politické hnutí, které vám navrhuji, se jmenuje, ne náhodou, Forza Italia. To, co chceme vytvořit, je svobodná organizace voliček a voličů nového typu: ne jen nějakou další stranu či frakci, které vznikají, aby se časem rozdělily. Naopak sílu, která se zrodí s opačným cílem – sjednotit, konečně dát Itálii většinovou vládu, která je schopna dostat potřebám, které z hloubi duše pociťuje obyčejný lid...*“¹⁹⁵ Zároveň Berlusconi nikdy neopomene zmínit, že *FI*, stejně jako členové jejího vnitřního aparátu, se pouze dočasně „propůjčili“ politice, jakmile dokončí svůj úkol záchranu země před komunistickou hrozbou, vrátí se zpět do běžného pracovního života.¹⁹⁶

FI je promyšleným produktem velice efektivního marketingového experimentu společností Silvia Berlusconiho. Základním kamenem mnoha definic je přesvědčení, že nikoliv *FI* je produktem Berlusconiho ale, že Berlusconi je produktem *FI*,¹⁹⁷ což podle některých představuje nejčistší typ personalizované strany,¹⁹⁸ která je vytvořena za jediným účelem vyhrát volby a získat politickou moc pro svého leadera.

Na počátku se jedná o hnutí „*neměli jsme v úmyslu udělat z FI skutečnou stranu...*“,“¹⁹⁹ které vzniká sjednocením řetězce několika tisíc klubů *FI*, které původně sloužily jako osobní výzkumné platformy veřejného mínění poskytující kulturní a sociální iniciativu. Cílem bylo šířit liberálně-demokratickou vizi života společnosti za účelem potenciálního zisku politických hlasů. Zmíněná společenská vize *FI* je založena: „*na tradiční rodině prosperující díky nízkým daním, programu veřejných prací a reformě neefektivní veřejné správy a stává se v kombinaci s anti-intelektuálními a anti-komunistickými postoji pevným bodem jakékoliv budoucí programové komunikace FI.*“²⁰⁰

Jak uvádí ve své studii Caterina Paolucci, *FI* má tři genetické rysy, které jsou v kontextu italské politické scény zcela výjimečné a vymykají se charakteru fungování politických stran a hnutí. Patří mezi ně *patrimoniální charakter*, což znamená, že strana je ve

---

¹⁹⁵ BERLUSCONI, Silvio. *Discesa in campo di Berlusconi 1994* [online].youtube.com, 26. leden 1994 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=B8-uIYqnk5A>>. Pozn. překlad autorky.

¹⁹⁶ TARCHI, Marco. *Populism Italian Style*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 133.

¹⁹⁷ ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Populist in Power*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge studies in extremism and democracy, 2015, s. 20.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 20.

¹⁹⁹ BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 39.

²⁰⁰ ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Populist in Power*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge studies in extremism and democracy, 2015, s. 20. Pozn.: překlad autorky.

všech ohledech zcela identifikovatelná a direktivně ovládaná svým zakladatelem a vůdcem v jedné osobě. Autoritářský princip vnitřního uspořádání hnutí postrádá demokratičnost. Vzhledem k tomu, že Berlusconi je doslova vlastníkem strany, aplikuje na ni stejné organizační postupy po vzoru svého impéria. S tím souvisí druhý genetický prvek, kterým je charakteristika strany jako *obchodně-firmitního modelu* postaveného nejen na přenosu interních firemních procesů, organizačního uspořádání, ale i personálních zdrojů firmy do politické strany. Ve své podstatě do systému politické strany jsou adaptovány obchodní ideologie a metody *Fininvestu* včetně účinného managementu typického pro obchodní společnost spíše než pro politickou stranu. Zvláštností adaptované firemní kultury je zprvu absence pevně formalizovaných vnitřních pozic a struktur, což vede k proměnlivé a nestabilní organizaci modelu.²⁰¹

Vzhledem k tomu, že *FI* tvoří od počátku obraz Berlusconiho populistického projevu je v souvislosti se samotným konceptem populismu naprosto stěžejní její poslední prvek tj. *charismatický leadership*. Dle Caterini Paolucci „*charisma je legitimizující funkce, která odvrací pozornost a kritiku od vnitřně centralizovaného managementu strany a od atypické vnější povahy strany jako podnikové organizace, čímž poskytuje záruku loajality svých členů a podporu voličů.*“²⁰²

FI tím, že není založena na tradičních organizačních strukturách a metodách konvenční politické strany, představuje určitou systémovou výjimku pro nízkou úroveň dosaženého procesu institucionalizace, kterým by každá politická strana z důvodu stability celého stranického systému měla projít. Ostatně nedokončený proces institucionalizace se shoduje s jedním z již zmíněných rysů populismu v přístupu Paula Taggarta, který tvrdí, že institucionalizací populismus ztrácí své opodstatnění, neboť tím pozbyde svou dočasnost. Přestože se *FI* nijak výrazně nepřizpůsobuje tradičním normám institucionalizovaného stranického života v Itálii, a v tomto ohledu by mohla být považována za stranu nestabilní s pouze krátkodobou životností, je tomu naopak. S preferencí volné, ale trvalé stranické struktury s permanentním okruhem příznivců je stabilně součástí italské politické scény v čele se Silviem Berlusconiem už více než dvacet let.

---

²⁰¹ PAOLUCCI, C. The nature of Forza Italia and the Italian transition. *Journal of Southern Europe & the Balkans*, 2006, roč. 8, č. 2, s. 163-178.

²⁰² Tamtéž, s. 166-169. Pozn.: překlad autorky.

3. Koncept Berlusconiismu

Pro jedinečný politický styl podnikatele a telekomunikačního magnáta, který se v průběhu několika málo měsíců stal premiérem a na dlouhá léta tak ovlivnil nejen prostředí italské politiky, ale i veřejný život, se v italském jazyce vžil termín „*berlusconismus*“. Sociální fenomén představující pozitivní i negativní *unicum* v italské historii. Anomálie označující myšlenkové pochody, životní styl, liberální pojetí politiky i ekonomiky podle předlohy Silvia Berlusconiho.

3.1 Pojetí Berlusconiismu

Dino Numerato velmi věcně definoval „*berlusconismus*“ jako situaci, kdy Italové bydlí v domech postavených Berlusconiem, sledují pořady na Berlusconiho televizních stanicích, jedí v restauracích a nakupují v supermarketech vlastněných Berlusconiem, fandí Berlusconiho fotbalovému týmu.²⁰³ Jinými slovy působením v širokém spektru služeb vstupuje Berlusconi prakticky do všech oblastí každodenního života Italů, čímž si vytvořil sociokulturní základ ideologické pozice potřebné pro vstup a působení v politice. Pojem „*berlusconismus*“ je spíše odpověď (než příčina) na politickou krizi státu a erozi tradičních italských politických stran v kauze *Tangentopoli* na počátku devadesátých let.

Závěrečná třetí kapitola diplomové práce propojuje znaky populismu vymezené v první kapitole s konceptem „*berlusconismu*“. To znamená, že se soustředí na politické projevy Silvia Berlusconiho, které zároveň představují i jeho politický styl. Konkrétně dochází k analýze politických vyjádření Silvia Berlusconiho optikou definice populismu, uvedené v první kapitole. Srovnávané znaky populismu vychází z vlastní syntézy populismu, která je podložena analýzou odborných prací k tématu. Politická vyjádření Silvia Berlusconiho pocházejí z veřejných vystoupení, zejména pak z národních kongresů, zasedání strany, manifestací, volebních vystoupení z období let 1994 až 2000. Nejsilněji je jeho populistický styl vnímán na počátku politické kariéry, méněno okamžikem nástupu na politickou scénu jakožto nového politického elementu, což ovšem neznamená, že by jeho populistické projevy v pozdějších letech stagnovaly. Zdrojem těchto diskurzů, které jsou jak tematicky, tak sociálně vymezené, jsou doslovné přepisy projevů nashromážděné již v dříve

---

²⁰³ NUMERATO, Dino. Silvio Berlusconi: mediální kontrolor vlastního rozhodování. *Revue pro média*, 2002, č. 3, s. 22.

zmíněné knize „*L'Italia che ho in mente*“.²⁰⁴ Na základě zjištěných závěrů je následně potvrzena hypotéza a zodpovězena výzkumná otázka.

3.2 Berlusconiismus jako populismus

„*Jsem jednoduše podnikatel, co dělá zázraky.*“²⁰⁵ (Silvio Berlusconi)

Od okamžiku oznámení záměru vstoupit na politickou scénu, stejně tak v průběhu všech čtyř středopravých koaličních vlád (první vláda v letech 1994-1995, druhá v období 2001-2005, třetí 2005-2006 a poslední 2008-2011), v jejichž čele jako premiér Berlusconi stál, čelil nepřátelskému tlaku ze strany oponentů a domácího i zahraničního tisku. Ti s úmyslem poškodit jeho pověst upozorňovali na demagogickou stránku jeho osobnosti a připisovali mu označení populista.²⁰⁶ V tomto případě se nejednalo o pouhou nesprávně významově použitou pohoršující nálepkou sloužící k vyloučení soupeře z politické soutěže v masmediální komunikaci, ale o fakt, neboť z akademicko-vědeckého hlediska mnoho, v této práci citovaných autorů potvrzuje, že jednání a politická vystupování Silvia Berlusconiho skutečně vykazují rysy typické pro populismus.²⁰⁷

Podle Taguieffa jediná možnost, jak koncepčně uchopit populismus, se nachází ve dvou dimenzích. První způsob je chápat populismus jako specifický typ sociální a politické mobilizace a druhý jako politický styl reprezentovaný souborem řečnických figur, jejichž prostřednictvím dochází k symbolickému využití sociální reprezentace formou gesta apelu na lid.²⁰⁸ To, v čem Marco Tarchi spatřuje jedinečnost italského případu a označuje Itálii za laboratoř populismu je, že se nezávisle na sobě vyvinuly v Itálii obě dvě dimenze populismu, v podobě dvou výrazně odlišných představitelů. Jedním z nich je *LN* v čele s Umbertoem Bossim a druhým případem je *FI* Silvia Berlusconiho. Populistické projevy *LN* odkazují na etnicko-kulturní identitu, jsou orientovány teritoriálně a spontánně mobilizují obyvatele severních regionů Itálie. Jedná se tedy o regionální populismus očividně inspirovaný

---

²⁰⁴ BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, 301 s.

²⁰⁵ GOMEZ, Peter, TRAVAGLIO, Marco. *Le mille balle blu*. Bur: Futuropassato, 2006, s. 219.

²⁰⁶ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 279.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 279.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 43.

populistickou mentalitou.²⁰⁹ Zatímco *FI*, respektive Berlusconi, (neboť *FI* je pouze nástroj jeho politického projevu a moci nikoliv autonomní politická strana) představuje populismus nacionální s anti-politickými a anti-elitářskými rysy. Dle Tarchiho je Berlusconiho populismus spíše „...značkou jeho politického stylu než zdroj ideologické inspirace.“²¹⁰

V následujícím odstavci práce shrne základní a nejdůležitější znaky populismu, které jsou dopodrobna uvedené ve vlastní syntéze, jež vycházejí z definičních znaků populismu autorů rozebraných v podkapitole 1.2 a pokusí se vyhledat korespondující populistické znaky ve veřejných projevech Silvia Berlusconiho. Zaprvé se jedná o charismatického leadra, „*primus inter pares*“, který na základě svého smyslu pro povinnost se propůjčí k přímé reprezentaci lidu, aby zrcadlil jeho podráždění, s čímž souvisí schopnost najít témata k řešení, důležitá pro občany. Druhým bodem je naprostá nedůvěra k „*těm druhým*“, respektive v politický establishment, který společně s intelektuály, veřejnou správou a soudnictvím jsou zkorumpovaní nepřátelé lidu a usurpátoři moci získané bez zásluhy. Třetí znak populismu je apel na suverénní lid. Lid je viděn v očích populisty jako idealizovaná, homogenní a ctnostná komunita, která jako jediná privilegovaná je oprávněným zdrojem moci. Posledním uvedeným znakem je požadavek přímého projevu vůle lidu, čili obhajoba přímé demokracie jako jediné možné formy demokracie.

3.2.1 Charismatický leadership

Vstup svůj a svých spolupracovníků do politiky v roce 1994 Berlusconi odůvodňuje na vůbec prvním veřejném předvolebním vystoupení v témže roce v Římě jako nelehké rozhodnutí zabránit blížícímu se komunistickému nebezpečí, které by vedlo ke zkáze země, přestože „...*nám rozum říká, abychom věnovali pozornost sami sobě, našim rodinám, našim firmám, našemu zaměstnání, naší profesi...*“,²¹¹ tak smysl pro odpovědnost a morální povinnost hájit zájmy společnosti pro důstojnou a liberální budoucnost je jako volání do zbraně, které „...*jsme slyšeli od celé země, ze Severu, z Jihu, od lidí všech společenských i věkových kategorií jako žádost, přání (...) vůli nejen změnit politiky, ale i způsob jak vést*

---

²⁰⁹ BIORCIO, Roberto. *Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi*. Milano-Udine: Mimesis, 2015, s. 45.

²¹⁰ TARCHI, Marco. *Populism Italian Style*. In: MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge*. New York: Palgrave, 2002, s. 86. Pozn.: překlad autorky.

²¹¹ BERLUSCONI, Silvio. *Il nostro Paese ha bisogno di fiducia e di speranza*. Il primo discorso, Roma, Palafiera, 6 febbraio 1994. In BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 20. Pozn.: překlad autorky.

politiku.²¹² Berlusconi chápe vstup do politiky jako občanskou povinnost, kterou nemůže ignorovat „nebylo by správné otočit hlavu na druhou stranu (...) jedná se o záchrannou misi“²¹³ za účelem „ukončení politiky svárů, zbytečných slov, vetovaných zákonů, nevraživosti a vyjednávání pod stolem (...) za čistější politiku“²¹⁴ Atraktivitu diskursu navíc podmiňuje identitárními nikoliv však anti-imigračními tématy „chceme jinou Itálii, jednotnou Itálii, (...) protože jednota patří do naší kultury, do našeho vědomí, do naší historie, vzpomínek, protože to všechno patří nám! (...) národní kultura, kterou nám závidí a obdivuje celý svět.“²¹⁵

Zdůrazňuje svou odvahu opustit ve jménu společenského blaha záviděníhodné společenské postavení, protože „...už nemůžeme akceptovat takovou Itálii tak zpolitizovanou, zestátněnou, zkorumpovanou (...) Jednoduše nemůžeme přijmout Itálii, která byla a stále je tak špatně řízená a spravovaná.“²¹⁶ Podle něj jediný způsob jak vyřešit tento problém, je snažit se přivést k moci „muže a ženy s hlavou na ramenou, kteří nevedou jen meetingy, líbezné diskurzy u kulatého stolu nebo v televizi, ale (...) především muže a ženy schopné přeměnit svá slova na činy, které jsou výsledkem jejich práce a svědčí o jejich schopnosti (...) muže a ženy naděje, důvěry, optimismu, povzbuzení vekou touhou konat!“²¹⁷

Svou představu o ideálním modelu společnosti prezentuje jako „...Itálii s menší nezaměstnaností a s více pracovními místy (...) Itálii, která s větším respektem a s větší láskou zachází se slabšími i se staršími, neboť prosperita, které se těšíme, za tu vděčíme jejich obětem a celoživotní lásce k práci.“²¹⁸ Ve svých projevech se často zaměřuje na rodinu a jednotlivce „každý má právo realizovat se, toužit po blahobytu a štěstí, být strůjcem své budoucnosti, mít možnost svobodně vychovávat své děti (...) rodina je základní jednotka společnosti.“²¹⁹ Právě křesťanské hodnoty, které spojuje s rodinou a sliby lepší budoucnosti, jsou další důležité elementy populismu v rétorice Berlusconiho.

---

²¹² BERLUSCONI, Silvio. *C'è un pericolo per il paese*. Il primo discorso, Roma, Palafiera, 6 febbraio 1994. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 20. Pozn.: překlad autorky.

²¹³ Tamtéž, s. 20. Pozn.: překlad autorky.

²¹⁴ Tamtéž, s. 20. Pozn.: překlad autorky.

²¹⁵ BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che vogliamo: i nostri principi*. Il primo discorso, Roma, Palafiera, 6 febbraio 1994. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 22-23. Pozn.: překlad autorky.

²¹⁶ BERLUSCONI, Silvio. *Il nostro modello di società*. Il primo discorso, Roma, Palafiera, 6 febbraio 1994. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 26. Pozn.: překlad autorky.

²¹⁷ BERLUSCONI, Silvio. *Uomini nuovi alla guida del Paese*. Il primo discorso, Roma, Palafiera, 6 febbraio 1994. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 26. Pozn.: překlad autorky.

²¹⁸ BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che vogliamo: i nostri principi*. Il primo discorso, Roma, Palafiera, 6 febbraio 1994. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 22-23. Pozn.: překlad autorky.

²¹⁹ Tamtéž, s. 22. Pozn.: překlad autorky.

Záměrnou odlišnost a anti-politický styl vyjadřuje jednoduchým a srozumitelným jazykem, kterému porozumí každý Ital. Jeho politika je politikou zdravého rozumu ostatně stejně jako *FI* je „*stranou lidu, lidu zdravého rozumu, lidu dobré vůle, stranou Italů, kteří nosí v srdci lásku k bližnímu svému a ke své zemi, stranou Italů, kteří milují svobodu...*“²²⁰

3.2.2 Averze vůči politickému establishmentu

V úzusu fotbalového slangu, který činí jeho populistickou rétoriku specifickou, Berlusconi pokračuje, když proklamuje, že ke splnění záchranné mise je zapotřebí zformovat liberálně demokratické družstvo, neboť „*nový volební zákon politiků neschopných se dohodnout dává možnost, aby naši zemi vládla menšina*“²²¹ (...) *ve vzduchu je cítit strach a velká obava, že by budoucnost Itálie, mohla být budoucností neliberální a represivní, pokud by se komunistická levice dříve či později dostala k moci.*“²²²

Paradoxem je, že v minulosti byl Berlusconi prokazatelně napojen na politické elity tradičních stran, byl obviněn v řadě korupčních skandálů, a přesto se dokázal hrdě populisticky prezentovat jako člověk, který se zkorumpovanou a neefektivní politickou elitou nemá nic co do činění, protože v první řadě je byznysmen. „*Neudělám, neudělal jsem, a nikdy nebudu dělat nic, co je motivováno stranickým politikařením.*“²²³

Rovněž jeho postoj k justici, kterou v době vstupu do politiky chválil v jejím protikorupčním tažení v kauze „*Tangentopoli*“ se změnil poté, co byla zahájena řada vyšetřování proti jeho osobě a jeho podnikání. Začal kontinuálně o justici hovořit jako o nástroji levice, která ho chce zkompromitovat „*...v Itálii máme téměř diktaturu levicových soudců...*“²²⁴

---

²²⁰ BERLUSCONI, Silvio. *Forza Italia: un movimento politico fondato sui valori e sui programmi*. Il primo Congresso nazionale di Forza Italia, Forum di Assago-Milano, 16 aprile, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 41. Pozn.: překlad autorky.

²²¹ BERLUSCONI, Silvio. *C'è un pericolo per il paese*. Il primo discorso, Roma, Palafiera, 6 febbraio 1994. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 20. Pozn.: překlad autorky.

²²² BERLUSCONI, Silvio. *Forza Italia: un movimento politico fondato sui valori e sui programmi*. Il primo Congresso nazionale di Forza Italia, Forum di Assago-Milano, 16 aprile, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 38. Pozn.: překlad autorky.

²²³ BERLUSCONI, Silvio. *Discorsi per la democrazia*. Mondadori, 2001, s. 43. Pozn.: překlad autorky.

²²⁴ RQuotidiano. *Berlusconi si lamenta con Obama: "In Italia dittatura dei giudici di sinistra"* [online]. ilfattoquotidiano.it, 25. květen 2011 [cit. 7. června 2016]. Dostupné na:

<<http://www.ilfattoquotidiano.it/2011/05/26/berlusconi-a-obama-in-italia-dittatura-dei-giudici-di-sinistra/113931/>>.

Zachovává si odstup od profesionální politiky „vyžírek“ a od těch, co v životě nedělali nic jiného než špatnou politiku za peníze daňových poplatníků.²²⁵ „Říkám vám můžeme skoncovat s politikou pouhého tlachání, hloupých šarvátek a s politikou politiků bez povolení.“²²⁶ Jeho populistický převlek je umocněn otevřenou averzí vůči stranické politice, což potvrzuje i povaha FI jako „programové strany, která je opakem tradičních ideologických stran“²²⁷ FI dle jeho slov není byrokratickou stranou, protože „...uvnitř mě stejně jako uvnitř každého z vás je obrovská averze vůči stranické politice a partitokracii...“²²⁸

Přestože projevuje opovržení ke stranám a jejich představitelům, kteří vykonávají profesionální politiku, téměř posvátný respekt chová k Parlamentu, jakožto k nejdůležitější instituci lidové svrchovanosti, přestože jej kritizuje pro minimální efektivnost ve srovnání se soukromých sektorem.²²⁹ Berlusconi je totiž přesvědčen, že stát je možné řídit podle stejných kritérií jako soukromou firmu, aplikovat metody a systémy soukromého sektoru na státní správu.

3.3.3 Apel na lid

Ve veřejných vystoupeních svůj populistický obraz kompletuje sklony ke skutečnému apelu na lid,²³⁰ který je v Berlusconiho diskurzích konstantním a esenciálním komponentem. Lid podle jeho přesvědčení předchází stát. „Stát není něčím nadřazeným, je jednoduše společenstvím občanů. My rozhodujeme o pravidlech soužití, my vytváříme podmínky smlouvy se státem. Lid i občanská společnost tady byly dříve než stát, proto občanské společnosti

---

²²⁵ TARCHI, Marco. *Italy: A country of many populists*. In: ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Hampshire, England: Palgrave Macmillan, 2008, s. 96.

²²⁶ BERLUSCONI, Silvio. *Per il mio paese*. Arcore, 26 gennaio 1994. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 292. Pozn.: překlad autorky.

²²⁷ BERLUSCONI, Silvio. *Forza Italia: un movimento politico fondato sui valori e sui programmi*. Il primo Congresso nazionale di Forza Italia, Forum di Assago-Milano, 16 aprile, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 39. Pozn.: překlad autorky.

²²⁸ BERLUSCONI, Silvio. *Forza Italia non è un partito burocratico*. Prima Assemblea nazionale di Azzurro Donna, Sanremo, 28 marzo, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 140. Pozn.: překlad autorky.

²²⁹ TARCHI, Marco. *Italy: A country of many populists*. In: ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Hampshire, England: Palgrave Macmillan, 2008, s. 93.

²³⁰ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 291.

svěřujeme úkol chránit naše práva a garanci jejich uplatňování...“²³¹ Stát by podle Berlusconiho, „...měl by sloužit občanům, nikoliv občané státu: občan musí být suverénní.“²³²

Vůle lidu nemůže být ničím limitována, lid je totiž jediným suverénem, který je legitimován k tomu, aby řídil stát „...můžeme říci, že stát je společenství vlastníků a vlastníci jsme my! Soudci, bankovní sektor, příslušní pořádkových sil, státní zaměstnanci, ti všichni jsou našimi zaměstnanci (...) my jsme vlastníci našich práv, my jsme komponenty státu a oni jsou k jeho službám...“²³³

Stejně jako lid, tak i svoboda předchází státu, z tohoto důvodu nemůže být podle Berlusconiho svoboda garantována státem, neboť je přirozeným právem, jenž náleží každému člověku z pozice lidské bytosti. Ve svých diskurzech vyzývá občany, aby se staly apoštoly svobody, protože „svoboda je naši vírou, je to, v co věříme a za co bojujeme, jednoduché vysoce ušlechtilé slovo, to je svoboda.“²³⁴ Svoboda dává život státu a „stát ji musí uznat a chránit“,²³⁵ jedině tak bude stát v Berlusconiho pojetí legitimním, svobodným a demokratickým, nikoliv svévolným tyranem.

3.3.4 Přímá demokracie

S předchozí podkapitolou velmi úzce souvisí Berlusconiho pojetí skutečné demokracie. Právě různé modifikace apelu na lid ve svých diskurzech používá cíleně, aby vyvolal myšlenku, že politika by se mohla stát lepší s nástroji přímé demokracie. Je přesvědčen, že suverenita veřejného mínění nemůže být v demokracii omezena a to ani jejími institucemi.²³⁶ „Poslední slovo musí vždy náležet jen lidu.“²³⁷ Klade důraz na suverénní lid, který dle jeho přesvědčení stojí nad státem, jako ctnostná a jediná možná vládnoucí komunita.

---

²³¹ BERLUSCONI, Silvio. *La nostra concezione dell'uomo e dello Stato*. Elezioni amministrative, Vicenza, 26 novembre, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 200. Pozn.: překlad autorky.

²³² BERLUSCONI, Silvio. *I nostri valori*. Elezioni amministrative, Vicenza, 26 novembre, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 210. Pozn.: překlad autorky.

²³³ BERLUSCONI, Silvio. *La nostra concezione dell'uomo e dello Stato*. Elezioni amministrative, Vicenza, 26 novembre, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 201. Pozn.: překlad autorky.

²³⁴ BERLUSCONI, Silvio. *Fatevi apostolic della libertà*. Elezioni amministrative, Vicenza, 26 novembre, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 211. Pozn.: překlad autorky.

²³⁵ BERLUSCONI, Silvio. *I nostri valori*. Elezioni amministrative, Vicenza, 26 novembre, 1998. In: BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, s. 210. Pozn.: překlad autorky.

²³⁶ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 293.

²³⁷ BERLUSCONI, Silvio. *Discorsi per la democrazia*. Mondadori, 2001, s. 255. Pozn.: překlad autorky.

„Demokracie se vrátí pouze tehdy, až se navrátí skutečná hodnota vůle lidu.“²³⁸ V Berlusconiho rétorice je častý odkaz na vůli lidu. Sebe považuje za „Požehnaného, protože je v tom něco božského být vybrán lidem...“²³⁹ Tvrdí, že ten, kdo je zvolen lidem, pouze z vůle lidu může být odvolán ze své funkce. Vzhledem k tomu, že za jediný autentický zdroj vyjádření vůle lidu považuje průzkumy veřejného mínění, na které, jak tvrdí, se demokracie v dnešní telekomunikační éře může plně spolehnout a dále ve svých projevech už nenavrhuje konkrétní nástroje realizace odvolání z funkce, představují tyto odkazy na mandát od lidu pouze demagogickou populistickou rétoriku aplikovanou v okamžiku potřeby potvrdit legitimitu svého vlastního mandátu.

Berlusconi si je vědom, jak identitu a životní styl Italů formují prostředky masmediální komunikace, jejichž je majitelem. Proto jeho jevištěm není pódium, ale televizní obrazovka, kde se charismatický leader prezentuje a promlouvá k lidem z pozice majitele úspěšných podniků, který se zavázal dát do pořádku společenskou situaci. Z povahy diskurzů je cítit paternalismus, neboť se definuje jako „muž činu“ a zachránce ve službách společnosti.²⁴⁰ Za každou cenu chce působit jako upřímný člověk, který je hoden interpretovat ctnostné myšlení obyčejných lidí. Obrací se na průměrného pracujícího občana, kterému ukazuje, že je možné realizovat sen každého člověka o dobrém životě, materiálním zajištění, pracovním a osobním úspěchu. Jako předlohu svého životního úspěchu Berlusconi rozesílá do italských domácností během volební kampaně v roce 2001 obrázkový prospekt s názvem „Una storia italiana,“ v němž odkazuje na své pozitivní vlastnosti: smysl pro povinnost, lásku k práci, schopnost obětovat se, dodržování vlastního slova a úcta k vlastní rodině. Jednotlivé fotografie vykreslují Berlusconiho jako dokonalého syna, otce i manžela obklopeného šťastnou rodinou. Jinými slovy publikace je příkladem chytrého politického marketingu, přestože o politice v ní není skoro zmínka. Byla napsaná jako pohádková verze výjimečného života a osobnosti Silvia Berlusconiho, který navzdory ohromným finančním zdrojům zůstal obyčejným člověkem: „jsem jeden z vás.“²⁴¹

---

²³⁸ BERLUSCONI, Silvio. *Discorsi per la democrazia*. Mondadori, 2001, s. 174-175. In: TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 291. Pozn.: překlad autorky.

²³⁹ GÜMPEL, Udo, PINOTTI, Ferruccio. *L'Unto del Signore*. Bur: Futuropassato, 2010, s. 5.

²⁴⁰ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 286.

²⁴¹ Tamtéž, s. 284.

Podle listu *Washington Post* je Berlusconi představitelem leadera postmoderního populismu a ztělesňuje anti-politického politika s mocí větší, než kdy měl Mussolini.²⁴² Nicméně místo, aby svou moc využil k realizaci jím navržených typicky populistických předvolebních slibů, které by z Itálie učinily prosperující stát, majoritní část Berlusconiho reformem konzervovaly jeho moc a konsolidovaly pouze jeho soukromé zájmy.²⁴³ Jeden z příkladů jeho populistického a marketingového gesta, je legendární „*Smlouva s Italy*“,“²⁴⁴ kterou podepsal před zraky milionů diváků v televizním pořadu *Porta a porta* pět dní před konáním parlamentních voleb 8. května v roce 2001. Jedná se o dokument, kterým se Berlusconi zavázal, že v případě volebního vítězství jeho vláda musí schválit čtyři z pěti uvedených reformních bodů, mezi které zařadil snížení daní, vyšší ochranu pro občany ve městech a prevenci kriminality, zvýšení starobních důchodů, rozsáhlými investicemi do infrastruktury mimo jiné vytvoří jeden a půl milionu nových pracovních míst. Deklaroval, že pokud nedojde ke splnění čtyř z pěti cílů, nebude kandidovat v příštím volebním období. Bohužel nedodržel ani tento bod.

Výběr stylu a témat, kterými se Berlusconi na veřejnosti prezentuje, jsou velmi přesně připravené do těch nejmenších detailů, aby svou povahou i obsahem byly populistické. Avšak jen do té míry, která je potřebná pro získání potenciálních voličů, kteří by ho volili. Oportunisticky mění populistickou rétoriku v závislosti na změnách v politickém kontextu. Prakticky se dobrovolně prezentuje jako populist, protože si je vědom atraktivitu vlivu populistického stylu na voliče. Navíc jsou v jeho osobnosti, mentalitě i podnikatelské image rysy, které Berlusconi dovolí naplnit roli populistického leadera přirozeně a přesvědčivě. Míra prezentovaného populismu tedy závisí na hodnotě volebního podílu získaného od voličů, kteří by mu dali svůj hlas.²⁴⁵

3.3 Bilance Berlusconiismu

Zhroucení systému prvorepublikových politických stran vyvolalo bezprecedentní změnu na italské politické scéně. Prázdný prostor, který vznikl po rozpadu stranického

---

²⁴² GINSBORG, Paul. *L'Italia del tempo presente: famiglia, società civile, Stato, 1980-1996*. Torino: Einaudi, 2007, s. 58.

²⁴³ Tamtéž, s. 58.

²⁴⁴ RQuotidiano. *Il "contraffatto" degli italiani da "Le mille balle blu" di Gomez e Travaglio* [online]. ilfattoquotidiano.it, 3. února 2013 [cit. 31. května 2016]. Dostupné na: <http://www.ilfattoquotidiano.it/2013/02/03/contraffatto-degli-italiani-da-mille-balle-blu-di-peter-gomez-e-marco-travaglio/488048/>.

²⁴⁵ TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 283.

systému, poskytl příležitost pro vznik různých forem populistické mobilizace, které představovaly jedinou alternativu výběru pro voliče znechucené korupcí. Tyto nové formy populismu zásadně změnily tradiční způsoby politické mediace. Mezi nově vzniklými subjekty, které představovaly novou politickou kulturu, vznikla silně personalizovaná strana *FI* mediálního magnáta Silvia Berlusconiho.

Prostředkem Berlusconiho populistického projevu se stala televize. Zvoleným způsobem komunikace se bezpochyby snažil zviditelnit spíše své osobní vlastnosti než politickou ideologii či vyjádření příslušnosti ke kolektivní identitě. Od prvopočátku záleželo pouze na Berlusconiho pragmatickém rozhodnutí, jaké množství populismu se projeví v jeho veřejných diskurzích. Jakmile začne vnímat společensky negativní odezvy k používané politické frazeologii, vzdálí se od populistické nálepky „*Naše vize politiky je vzdálená od populistického pojetí politiky pravice a levice, kteří si myslí, že vyloučením svých „nepřátel“ ze systému ubrání domnělou čistotu lidu (...) my budeme vždy bránit nezávislost a pluralitu občanské společnosti proti jakékoliv investituře politických a institucionálních entit vůči morálnímu zastoupení lidu.*“²⁴⁶

Berlusconiho vynikající rétorické schopnosti a monopol na soukromé televizní stanice mu poskytly prostor, aby vytvořil politickou stranu nového typu, která měla v kontextu politické krize a nedostatečné legitimacy státu prakticky okamžitý úspěch. Díky marketingovým nástrojům a strategiím, kterými Silvio Berlusconi disponoval, započal italskou fázi přechodu od „demokracie stran“ k novému typu demokratického režimu, ve kterém dominuje mediální komunikace a personalizace politiky. Exkluzivní využití televize pro přímou komunikaci s národem, je v případě Silvia Berlusconiho, označováno za nejúspěšnější příklad politické mobilizace definované jako tzv. *telepopulismus*. Populismus se stal neodmyslitelným stylem politiky Silvia Berlusconiho. Stal se esenciálním nástrojem při jeho vstupu do politiky, byl mu užitečný v okamžiku, kdy se normalizovala jeho přítomnost na politické scéně a konsolidoval se s jeho nástupem do vlády. Populismus se stal jeho oblíbeným nástrojem legitimizace nejen v okamžiku, kdy se ocitl pod kritikou opozice.

Rozmanitá podoba kulturní, programové a stylistické nabídky volebního programu *FI* favorizovala vítězství Berlusconiho populistické mentality. Nicméně Berlusconiho předvolební sliby, které se staly ve své podstatě propagátory této populistické mentality, nedosáhly na úrovni konkrétní politiky téměř žádného předem stanoveného cíle, navzdory několikaletému bytí u moci. Z tohoto důvodu mnozí odborníci zprvu předvíдали, že

---

²⁴⁶ Carta dei valori di Forza Italia, 2004, s. 11-12. In: TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015, s. 302. Pozn.: překlad autorky.

Berlusconiho populismus nebude mít dlouhého trvání, což potvrzovaly některé indicie, jako byl volební neúspěch v roce 2006. O dva roky později, když premiér Berlusconi nastoupil do svého čtvrtého a posledního funkčního období, se tato domněnka rozplynula. Přestože se Berlusconi snažil maximálně využít přízeň voličů, opakované problémy s justicí a hospodářská krize nakonec způsobily oslabení jeho charismatického leadershipu. Pod tíhou ekonomické krize zesílené vynucenými úspornými opatřeními ze strany Evropské unie, kterým vláda Silvia Berlusconiho nebyla schopna efektivně čelit, podává Berlusconi v listopadu roku 2011 demisi samozřejmě s výslovným důrazem, že tak činí pro blaho státu a obnovení důvěryhodnosti Itálie.

Závěr

Osobnost Silvia Berlusconiho budí v mnohých rozporuplné reakce. Někteří ho milují, jiní ho nenávidí. Vyjádřené pocity mohou být jakékoliv, nic to však nezmění na faktu, že se fenomén Berlusconi za dobu téměř dvou desetiletí svého působení v aktivní politice nesmazatelně zapsal do politické historie Itálie, ať už s nálepkou populisty či bez ní. Přestože v letošním roce oslaví úctyhodných osmdesát let, ukončit politickou kariéru zatím v plánu nemá, i když je dnes jeho politický vliv spíše symbolický.

Hlavním cílem předkládané diplomové práce bylo zodpovědět v úvodu stanovenou výzkumnou otázku, zda je možné skutečně považovat Silvia Berlusconiho a jeho politický styl za populistický. Za účelem naplnění výše uvedeného cíle, byla stanovena hypotéza, že Silvio Berlusconi je jednoznačně představitelem populistického politika, protože jeho populistický styl v zásadě splňuje všechny znaky populismu. Pro poskytnutí podrobnější analýzy tématu práce byla případová studie časově ohraničena tak, aby vybrané období politické činnosti Silvia Berlusconiho jasně verifikovalo položenou hypotézu.

V první teoretické kapitole byly na základě podrobné analýzy dostupných teoretických poznatků autorů zabývajících se definičním vymezením konceptu populismu, nadefinovány jeho charakteristické znaky, které byly následně relevantním způsobem k tématu práce zobecněny a použity ve vlastní syntéze populismu. Mezi základní znaky vlastní syntézy populismu, které byly společné všem výchozím definicím populismu, patří:

1. charismatický leader, který se projevuje výjimečnými kvalitami, jenž jsou jeho následovníky vnímány;
2. negativní vztah plný nedůvěry k elitám a politickému establishmentu, často definovaného jako „*ti druzí*“, kteří brání v plném projevu vůle lidu a hají pouze své vlastní zájmy;
3. apel na lid, který pro populistu představuje suverénní entitu, a ta jako taková je jediná oprávněná uplatňovat svou moc, s čímž souvisí druhý znak;
4. požadavek jediné možné formy demokracie tj. přímé demokracie.

Výše uvedená definiční kritéria populismu byla klíčová pro další postup v analýze, neboť takto definovaný teoretický rámec byl aplikován na konkrétní případové studii Itálie a politickém stylu Silvia Berlusconiho. Druhá a třetí kapitola byla pro práci z hlediska potvrzení

teze hypotézy stěžejní. Druhá kapitola přiblížila konkrétní společensko-politický kontext Itálie, pozadí podnikatelského a politického úspěchu Silvia Berlusconiho a jeho postavení ve straně nového typu. Ke konkrétní analýze vytyčených znaků populismu v politickém stylu a strategii Silvia Berlusconiho, který byl souhrnně nazván „*berlusconismus*“, bylo přistoupeno ve třetí kapitole práce. V tomto okamžiku je třeba uvést, že byly převážně zkoumány politické projevy z počátku politické kariéry Silvia Berlusconiho, neboť právě tyto projevy svým obsahem jasně verifikují hypotézu. Analýza byla provedena formou komparace prvků populismu uvedených ve vlastní syntéze s autentickými politickými vyjádřeními Silvia Berlusconiho.

Provedená analýza „*berlusconismu*“ identifikovala všechny uvedené prvky populismus, což v úvodu práce nebylo předpokládáno. Jinými slovy, politický styl Silvia Berlusconiho prokazatelně vykazuje prvky populismu, tudíž práce přistoupila k závěru, že Silvio Berlusconi je představitelem populistického politika. Vzhledem k tomu, že Berlusconiho populistický styl se plně shodoval s položenými definičními kritérii populismu a navíc vykazoval některé další prvky osobitého stylu nad rámec uvedených znaků populismu, byla přijata teze, že skutečně přináší do konceptu populismus „*něco navíc*“. Prvky navíc, které Berlusconi do konceptu populismu přinesl, vycházejí z povahy jeho osobnosti, proto je označován za populistu „*sui generis*“. V tomto ohledu se jedná například o fotbalový žargon či podepsání smlouvy s Itálií.

Z analýzy případové studie vyplývá, že v politickém stylu Silvia Berlusconiho je častý apel na lid. Berlusconi se zejména na úvod svých projevů obrací a promlouvá k lidu jako producentovi základních společenských a kulturních hodnot. Dává lidu titul suveréna, který jako jediný má právo vykonávat moc ve státě, a jehož vůle musí být vyslyšena, čímž jasně vyjadřuje požadavek zavedení přímé demokracie. Odkazuje na stejný společenský původ, jaký mají jeho příznivci na rozdíl od zkorumpovaných politických elit. Současně se negativně staví k justici a kritizuje politické instituce. Levici prezentuje jako komunistickou hrozbu, ke které jako jedinou alternativu staví sám sebe. Člověka, který díky svému talentu a oddanosti k práci byl schopen vytvořit vlastní blahobyt, vybudovat aglomeraci firem, které poskytují práci tisícům spolupracovníků. Člověka, který se celou svou duší angažuje v politice, aby navzdory nedůstojným intrikám opozičních sil mohl přenést úspěch svého talentu, mimořádných schopností a pracovních zkušeností na všechny občany Itálie. Vše za jediným účelem - vybudovat pro své děti, příznivce a všechny občany Itálie svobodný demokratický stát.

Nepochybně byl Berlusconiho politický úspěch dán společensko-politickou situací v Itálii na počátku devadesátých let. Naprostá destrukce tradičních politických stran vyvolaná

korupčním skandálem „*Tangentopoli*“ připravila živnou půdu pro nové populistické síly. Berlusconiho politický úspěch spočíval v adekvátní reakci na odehrávající se změny ve společnosti. Založil politickou stranu nového typu, která představovala alternativu zkorumpované „*partitokracii*“ a obnovující se levici. V kontextu tehdejší politické krize měla jeho populistická nabídka okamžitý úspěch a současně představovala nebezpečí pro zastupitelskou demokracii, neboť svým vstupem do politiky odstartoval téměř dvacetiletou anabázi zpochybňování fungování politického systému.

Bibliografie

Primární zdroje

BERLUSCONI, Silvio. *Discesa in campo di Berlusconi 1994* [online]. youtube.com, 26. leden 1994 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na:

<<https://www.youtube.com/watch?v=B8-uIYqnk5A>>.

BERLUSCONI, Silvio. *Discorsi per la democrazia*. Mondadori, 2001, 286 s.

BERLUSCONI, Silvio. *L'Italia che ho in mente: i discorsi "a braccio" di Silvio Berlusconi*. Mondadori, 2000, 301 s.

Sekundární zdroje

Monografie:

ABEDI, Amir. *Anti-political establishment parties: a comparative analysis*. 1. vydání, London: Routledge, 2004. 204 s.

ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Hampshire, England: Palgrave Macmillan, 2008. 251 s.

ALBERTAZZI, Daniele, MCDONNELL, Duncan. *Populist in Power*. Abingdon, Oxon; New York: Routledge studies in extremism and democracy, 2015. 218 s.

ANDREWS, Geoff. *Not a normal country: Italy after Berlusconi*. London: Pluto Press, 2005, 202 s.

ANDREWS, Geoff. *Un paese anormale. L'Italia di oggi raccontata da un cronista inglese*. Monte Porzio Cantone: Effepi Libri, 2006, 284 s.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Většinová iluze anebo italská krajina se zombi*. In: KLÍMA, Michal. *Možnosti úpravy či reformy volebního systému v ČR: (studijní příručka)*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999. 144 s.

BIORCIO, Roberto. *Il populismo nella politica italiana: da Bossi a Berlusconi, da Grillo a Renzi*. Milano-Udine: Mimesis, 2015, 160 s.

CANOVAN, Margaret. 2005. *The people*. Cambridge: Polity Press, 2005. 161 s.

CANOVAN, Margaret. *Populism*. London: Harcourt Brace Jovanovich, 1981. 351 s.

CANOVAN, Margaret. *Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy*. In: Yves Mény and Yves Surel. *Democracies and the Populist Challenge*. Basingstoke: Palgrave, 2002. 258 s.

- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, Buben, Radek, Němec, Jan. „*Que el pueblo mande!: levicové vlády, populismus a změny režimu v Latinské Americe.*“ 1. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. 363 s.
- FOLTÝN, Tomáš. *Utváření stranického systému v podmínkách transformace politického systému. Italský stranický systém v letech 1994 – 2008: disertační práce.* Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2009. 189 s. Školitel disertační práce prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.
- GINSBORG, Paul. *L'Italia del tempo presente: famiglia, società civile, Stato, 1980-1996.* Torino: Einaudi, 2007. 627 s.
- GINSBORG, Paul. *Silvio Berlusconi: Television, Power and Patrimony.* London: Verso, 2005, s. 195.
- GOMEZ, Peter, TRAVAGLIO, Marco. *Le mille balle blu.* Bur: Futuropassato, 2006, s. 441.
- GÜMPEL, Udo, PINOTTI, Ferruccio. *L'Unto del Signore.* Bur: Futuropassato, 2010, 283 s.
- HEDWIG, G., KITCHING D., RIZZO S. „*The changing faces of populism: systemic challengers in Europe and the U.S.*“ Bruxelles: Foundation for European progressive studies; Roma: Fondazione Centro per la riforma dello stato: Fondazione Italianieuropei, 2013. 314 s.
- HOARE, Quintin, SMITH NOWELL, Geoffrey. *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci.* London: Lawrence & Wishart, 1971. 483 s.
- IONESCU, Ghița, GELLNER, Ernest. *Populism: its meanings and national characteristics.* London: Weidenfeld & Nicolson, 1969. 263 s.
- KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech.* 1. vyd. Praha: Aleko, 1991. 220 s.
- KŘEČEK, Jan. „*Politická komunikace*“. Praha: Grada Publishing a.s., 2013. 169 s.
- KUNC, Jiří. *Stranické systémy v rekonstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, Československo, Česká republika.* Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 262 s. Studie; sv. 20.
- LACLAU, Ernesto. „*Emancipace a radikální demokracie.*“ 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2013. 201 s.
- MASTROPAOLO, Alfio. *La mucca pazza della democrazia. Nuove destre, populismo, antipolitica.* Turín: Bollati Boringhieri, 2005, s. 201.
- MÉNY, Yves, SUREL, Yves. „*Populismo e democrazia.*“ 2. ed. - Bologna: Il Mulino, 2004. 312 s. Italský překlad z francouzského originálu: YVES, Mény, YVES, Surel. *Par le peuple, pour le peuple: le populisme et les démocraties.* Paris: Fayard, 2000. 326 s.
- MÉNY, Yves, SUREL, Yves. *Democracies and the populist challenge.* New York: Palgrave, 2002. 258 s.

- MUSILOVÁ, Markéta. *Politická strana Věci veřejné pohledem konceptu populismu*. Nепublikovaná bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2008. 49 s. Vedoucí bakalářské práce Vlastimil Havlík.
- PANIZZA, Francisco. *Populism and the mirror of democracy*. London: New York, 2005. 358 s.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol. *Komparace politických systémů II*. 3. vyd. Praha: Oeconomica, 2004. 230 s.
- SHILS, Edward. *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*. Glencoe: The Free Press, 1956. 259 s.
- STILLE, Alexander. *Il cavalier miracolo: la vita, le imprese, la politica*. 2. vyd. Milano: Garzanti, 2010. 478 s.
- STRMISKA, Maxmilián a kol. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 727 s.
- STRMISKA, Maxmilián. *Italské politické strany: (1945-1994)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 83 s.
- ŠŮSTKOVÁ, Markéta. *Silvio Berlusconi a Forza Italia: fyziognomie marketing lídra*. IN: ŠARADÍN, Pavel (ed.): *Politické kampaně, volby a politický marketing*. 1. vyd. V Olomouci: Periplum, 2007. 142 s.
- TARCHI, Marco. *Italia populista: dal qualunquismo a Beppe Grillo*. 2. vyd. Bologna: Il Mulino, 2015. 378 s.
- TARCHI, Marco. *L'Italia populista: dal qualunquismo ai girotondi*. Bologna: il Mulino, 2003. 208 s.
- ZANATTA, Loris. *Il populismo. Sul nucleo forte di un'ideologia debole*. In *Polis*, XVI, 2, agosto 2001. 286 p.

Odborné články:

- ABTS, K., RUMMENS, S.. Populism versus Democracy. *Political Studies*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 405–424.
- ALLCOCK, J. B.. Populism: A Brief Biography. *Sociology*, 1971, roč. 5, č. 3, 371–387 s.
- BERLIN, I. To define populism. *Government and Opposition*, 1968, roč. 3, č. 2, s. 137-180.
- CANOVAN, Margaret. Trust the People! Populism and the Two faces of democracy. *Political studies*, 1999, roč. 47, č. 1, s. 2-16.
- FOLTÝN, Tomáš. Bipolarizace italského stranického systému. *Politologický časopis*, 2005, roč. 12, č. 2, s. 119-138.

- FUSARO, Carolo. Italská politika a ústavní výhledy po volbách v dubnu 1996. *Mezinárodní vztahy*, 1996, roč. 31, č. 3, 17-28 s.
- HLOUŠEK, Vít. Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny. *Politologický časopis*, 2002, roč. 9, č. 4, s. 398-414.
- KAŠPAR, Josef. Revoluce soudců. Italské zemětřesení rozpoutala nezávislá soudní moc. *Respekt*, 1993, roč. 4, č. 11, s. 10.
- KUNC, Jiří. Zrod a zánik stranického systému: První italská republika. *Politologická revue*, 1994, roč. 1, č. 03a, s. 5-22 .
- MUDDE, Cast. The Populist Zeitgeist. *Government & Opposition*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 541-563.
- NUMERATO, Dino. Silvio Berlusconi: mediální kontrolor vlastního rozhodování. *Revue pro média*, 2002, č. 3, s. 21-23.
- PAOLUCCI, C. The nature of Forza Italia and the Italian transition. *Journal of Southern Europe & the Balkans*, 2006, roč. 8, č. 2, s. 163-178.
- SKOLKAY, Andrej. *Populism in Central Eastern Europe*. In: Thinking Fundamentals, IWM Junior Visiting Fellows Conferences. Vienna: 2000, roč. 9, s. 1-23.
- TAGUIEFF, Pierre-André. Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem. *Telos*, 1995, roč. 1995, č. 103, s. 9-43.
- UČEŇ, Peter. Parties, Populism, and Anti Establishment Politics in East Central Europe. *SAIS Review*, 2007, roč. 27, č. 1, s. 49-62.
- VANNUCCI, Alberto. The Controversial Legacy of 'Mani Pulite': A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies. *Bulletin of Italian Politics*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 233-64.

Internetové zdroje:

BELOHRADSKY, Vaclav. *Dispensa di sociologia* [online]. unite.it, 2010 [cit. 4. května 2016]. Dostupné na:

<[http://www.unite.it/UniTE/Engine/RAServeFile.php/f/File_Prof/UNGARO_2405/dispensa_di_sociologia_2010-2011_\(definitivo\).pdf](http://www.unite.it/UniTE/Engine/RAServeFile.php/f/File_Prof/UNGARO_2405/dispensa_di_sociologia_2010-2011_(definitivo).pdf)>.

BIONDANI, Paolo. *Così è nata l'inchiesta Mani Pulite. Il verbale dimenticato di Mario Chiesa* [online]. espresso.repubblica.it, 27. března 2015 [1. května 2016]. Dostupné na:

<<http://espresso.repubblica.it/attualita/2015/03/26/news/cosi-e-nata-l-inchiesta-mani-pulite-il-verbale-dimenticato-di-mario-chiesa-1.205973#gallery-slider=undefined>>.

DURANTE, Ruben, PINOTTI Paolo, TESEI Andrea. *Perché gli italiani votano per Berlusconi?* [online].lavoce.info, 22. únor 2013 [cit. 22. května 2016]. Dostupné na:<<http://www.lavoce.info/archives/6995/mediaset-la-frequenza-incide-sul-voto/>>.

RQuotidiano. *Il “contraffatto” degli italiani da “Le mille balle blu” di Gomez e Travaglio* [online]. ilfattoquotidiano.it, 3. únor 2013 [cit. 31. května 2016]. Dostupné na: <<http://www.ilfattoquotidiano.it/2013/02/03/contraffatto-degli-italiani-da-mille-balle-blu-di-peter-gomez-e-marco-travaglio/488048/>>.

RQuotidiano. *Berlusconi si lamenta con Obama: “In Italia dittatura dei giudici di sinistra”* [online]. ilfattoquotidiano.it, 25. květen 2011 [cit. 7. června 2016]. Dostupné na: <<http://www.ilfattoquotidiano.it/2011/05/26/berlusconi-a-obama-in-italia-dittatura-dei-giudici-di-sinistra/113931/>>.

SCIANCA, Adriano. *Il sociologo Bovalino: Il terrorismo dell'Isis? È come l'Isola dei famosi. Siamo all'imagocrazia* [online]. intelligonews.it, 4. února 2015 [cit. 18. dubna 2016]. Dostupné na: <<http://www.intelligonews.it/articoli/4-febbraio-2015/22507/il-sociologo-bovalino-il-terrorismo-dell-isis-e-come-l-isola-dei-famosi-siamo-all-imagocrazia>>.

STELLA, Gian Antonio. *Da Berlusconi a Renzi l'incredibile autostima dei nostri premier* [online]. corriere.it, 22. únor 2016 [cit. 16. května 2016]. Dostupné na: <http://www.corriere.it/opinioni/16_febbraio_23/da-berlusconi-renzi-l-incredibile-autostima-nostri-premier-139887f2-d9a0-11e5-b385-82888b0a9701.shtml>.

Video dokumenty:

CAIROLA, Andrea, GRAY, Susan. *“Citizen Berlusconi (il presidente e la stampa).”* 2013. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=aZG54JSA16Y>>.

FAENZA, Roberto, MACELLONI, Filippo. *„Silvio forever: autobiografia non autorizzata di Silvio Berlusconi.“* Roma: Lucky Red: Gruppo editoriale L'Espresso, 2011. Dostupné na: <http://www.dailymotion.com/video/xohsoz_silvio-forever-autobiografia-non-autorizzata-da-silvio-berlusconi-parte-1_news>.

Abstrakt

Cílem předkládaného textu diplomové práce je v první řadě zmapovat politické působení jedné z nejkontroverznějších politických osobností novodobé italské politické scény Silvia Berlusconiho, jako představitele populistického politického stylu v politologickém pojetí tohoto pojmu. Diplomová práce se formou případové studie ve své teoretické části práce pokouší analyzovat koncept populismu, zejména jeho definiční kritéria, která jsou v následné analytické části práce vyhledávána a ověřována v politickém projevu Silvia Berlusconiho.

Abstract

The aim of my diploma thesis is, first of all, to map the political actions of Silvio Berlusconi, who is considered to be one of the most controversial political figures of the modern Italian political scene, a representative of a populist political style from the political science point of view. The case study in the theoretical part of my thesis attempts to analyse the concept of populism, especially its definitional criteria which are traced and verified in political speeches of Silvio Berlusconi in the following analytic part.

Seznam klíčových slov

Populismus, Populistický styl, Silvio Berlusconi, Berlusconismus, Telepopulismus, Partitokracie, Tangentopoli, Forza Italia, Itálie

Key words

Populism, Populist style, Silvio Berlusconi, Tangentopoli, Telepopulism, Partitocracy, Tangentopoli, Forza Italia, Italy